

Directivas per promover l'integrasiun da persunas estras en Grischun

Las bandieras dals 122 stadis d'origin da las persunas estras che vivan en il chantun Grischun (2010)

Cuntegn

	Introducziun	4
1.	Finamira da la politica d'integraziun	7
2.	Incumbensas da la politica d'integraziun	7
2.1	L'integraziun pertutga nus tuts	7
2.2	Basa legala	8
2.2.1	Plaun federal	8
2.2.2	Plaun chantunal	8
2.3	Integraziun sco incumbensa statala	9
2.4	Cumpetenzas e repartiziun da las incumbensas	9
2.5	Consequenzas finanzialas	10
2.5.1	Structuras regularas	11
2.5.2	Promoziun specifica da l'integraziun	11
2.6	Cumissiun chantunala d'integraziun	12
3.	Acturas ed acturs en il process d'integraziun	13
3.1	Persunas estras	13
3.1.1	Princip	13
3.1.2	Famiglia	13
3.1.3	Organisaziuns da persunas estras	14
3.2	Acturas ed acturs statals	15
3.2.1	Structuras regularas	15
3.2.2	Promoziun specifica da l'integraziun	15
3.3	Acturas ed acturs betg statals	16
4.	Noziun da l'integraziun	16
4.1	Chapientscha da l'integraziun	16
4.2	Promover e pretender	17
5.	Princips da la politica d'integraziun	18
6.	Promoziun da l'integraziun en il chantun Grischun	20
6.1	Situaziun da partenza	20
6.2	Champs d'acziun en il sector da la promoziun da l'integraziun	22
6.2.1	Lingua e comunicaziun	23
a)	Lingua	23
b)	Comunicaziun interculturala	24
6.2.2	Infurmaziun	25
6.2.3	Promoziun tempriva, scola e furmaziun	27
a)	Promoziun tempriva resp. promoziun a temp	27
b)	Scola	29
c)	Giuvnils	31
d)	Purschidas da furmaziun per persunas creschidas	33
6.2.4	Martgà da lavur	34
6.2.5	Convivenza	36
6.2.6	Temp liber: Cultura e sport	37
a)	Cultura	37
b)	Sport	38
6.2.7	Sanadad	39
6.2.8	Autoritads statalas	41
7.	Remartgas finalas	42
	Aguinta	45

Introducziun

L'immigraziun da personas estras ha ina lunga tradiziun en il chantun Grischun. Da quai profiteschan d'ina vart las personas estras ch'èn per gronda part bunas da meglierar lur situaziun persunala tras la migraziun e da l'autra vart er il chantun, perquai che sia economia po satisfar ses basegn da forzas da lavur e po prosperar. L'integraziun da personas immigradas n'è però betg en mintga cas curunada da success. Pertutgads da quai èn per l'ina las personas estras che n'èn betg bunas da segirar lur existenza cun las consequenzas che tutgan tiers, sco povradad ed izolaziun sociala. Per l'autra il maun public en furma da custs pli gronds en il rom da l'agid social e da la segirezza publica. Per quests motivs ha la publicitad in grond interess da promover l'integraziun. Quai giustifitgescha las mesiras statalas correspudentas.

En la lescha federala davart las personas estras (LEst; CS 142.29) è l'integraziun francada oz explicitamain sco incumbensa communabla da la confederaziun, dal chantun e da las vischnancas. L'integraziun pretenda da questas instanzas ch'ellas adempleschian lur incumbensas, resguardond ils basegns da l'integraziun e stgaffind cundiziuns favuraivlas per l'egualitad da las schanzas e per la participaziun da las personas estras a la vita publica. L'integraziun daventa uschia ina incumbensa principala dal stadi e da la societad che oblihescha tut las autoritads da s'engaschar tematicamain e finanziaimain en moda respectiva. En quest senn ston ils chantuns ademplir en l'avegnir adina dapli incumbensas strategicas sco er garantir la coordinaziun e la collavuraziun da tut las acturas e da tut ils acturs ch'èn pertutgads da l'integraziun. Quai pretenda directivas per s'orientar e per definir las finamiras da la promoziun chantunala da l'integraziun cun accents e cun champs d'acziun correspundents che resguardan l'orientaziun strategica da la confederaziun sco er dal chantun e che sa drizzan a tut ils posts cumpetents en il chantun ch'èn confruntads – en il rom da lur incumbensas – cun dumondas da l'integraziun.

Tenor l'art. 15 da la lescha introductiva tar la legislaziun federala davart las personas estras e davart ils fatgs d'asil (LItLEA; DG 618.100) fixescha la regenza l'orientaziun strategica da la promoziun chantunala da l'integraziun. En il rom da l'ordinaziun tar la LItLEA (OtLItLEA; DG 618.110) èsi vegnì fixà – per determinar l'orientaziun da la promoziun chantunala da l'integraziun – d'installar ina cumissiun d'integraziun sut il presidi da l'uffizi da fatgs da polizia e da dretg civil ch'elavura la basa concepziunala correspudenta per mauns da la regenza, resguardond las prescripziuns da la confederaziun sco er las particularitads ed ils basegns chantunals.

La cumissiun d'integraziun sut il presidi da l'incumbensada chantunala d'integraziun ch'è vegnida installada da la regenza cun il conclus dal 23 da mars 2010 (prot. nr. 235) ha – en reconuschientscha da quai ch'è vegnì prestà enfin ussa en il chantun concernent l'integraziun – formulà princips da la politica d'integraziun per promover e per rinforzar la convivenza. E sin fundament da las basas legalas e chantunalas ha ella elavurà directivas per la promoziun da l'integraziun. En quellas vegnan skizzads ils champs d'acziun ch'èn impurtants per ina politica chantunala d'integraziun che ha success e vegn mussada lur impurtanza per la promoziun da l'integraziun. En il rom d'ideas directivas vegnan ultra da quai fixadas prioritads d'agir e formuladas las recumandaziuns correspondentas per l'orientaziun futura da las mesiras da promoziun sin plaun chantunal e communal, uschia che quellas correspundan ad ina decleraziun d'intenziun da la politica d'integraziun. Numerusas da las ideas directivas menziunadas na chaschunan nagins custs supplementars. Ellas pon vegnir realisadas cun optimar las cundiziuns generalas, cun sensibilisar u cun perfecziunar correspondentamain il sector dal personal, cun reducir eventuels impediments d'access e cun integrar sistematicamain la populaziun estra resp. uschenumnadas personas da clav. Autras ideas directivas chaschunan però custs en in emprim pass, ma gist en quest connex vali da ponderar differenziadamain, quant enavant che custs consecutivs da lunga durada d'ina dischintegraziun pon vegnir evitads cun mesiras da prevenziun adattadas e raschunaivlas e quant enavant ch'ina investiziun sistematica en la promoziun da l'integraziun na renda pia betg mo tematicamain, mabain er finanzialmain.

Pervia da la cumpetenza e da la responsabladad che las structures regularas, sco p.ex. la scola, la furmaziun, la lavur, ils fatgs da sanadad e la segirezza sociala, han en il sector da la promoziun da l'integraziun, èn pertutgads da las directivas en emprima lingia differents posts da servetsch da l'administraziun chantunala sco er las vischnancas. En quest senn èn vegnidas envidadas il november 2010 tut las vischnancas ed ils departaments relevants a la consultaziun da las directivas da la promoziun da l'integraziun. La procedura ha durà uffizialmain fin ils 28 da favrer 2011, è però – sin dumonda da diversas vischnancas – vegnida prolungada fin ils 15 da mars 2011. Totalmain èn entradas 22 posiziuns. Ultra da 13 vischnancas èn s'exprimids il departament d'economia publica e fatgs socials, il departament d'educaziun, cultura e protecziun da l'ambient, il departament da giustia, segirezza e sanadad sco er l'associaziun grischuna da sport ch'è vegnida envidada da l'uffizi per la scola populara ed il sport da prender posiziun. Ina clera maiortad da las posiziuns è stada positiva. En ellas èn la direcziun planisada da la promoziun da l'integraziun vegnida resguardada sco gista e necessaria. Ils votums negativs pertutgavan per gronda part ils custs ch'èn colliads cun la promoziun da l'integraziun resp. la finanziaziun da tals che engrevgescha en spezial ils preventivs da las vischnancas. Las posiziuns correspondentas èn vegnidas integradas en las directivas qua avant maun.

Cun elavurar las directivas da la promoziun da l'integraziun è bain vegnì fatg in emprim pass per tegnair quint da las sfidas futuras, che naschan en in societad che daventa adina pli eterogena, per il bain da tut la populaziun. Tuttina vegnan il chantun e las vischnancas a stuair sa fatschentar er ils proxims onns cun la realitad che sa mida ed i vegn a sa mussar tge effect che las directivas qua avant maun han e sch'ils champs d'acziun menziunads correspundan anc a la politica d'integraziun ch'è alura actuala.

1. Finamira da la politica d'integraziun

La finamira da la politica d'integraziun è quella da promover ina convivenza buna e paschaivla ed ina coesiun sociala, da rinforzar la solidaritad e – malgrà tut la diversitad sociala – da mantegnair l'unitad. Il respect vicendaivel e la giustia èn ils fundaments da questa unitad. Ina societad è durabla, sche lur commembras e lur commembers na fan betg mo diever dals dretgs, mabain adempleschan er las obligaziuns. Sin quest princip sa basa noss urden social, tenor il qual tuttas e tuts survegnan ina schanza gista ed il sustegn necessari, sche tuttas e tuts profiteschan da las schanzas e prestan la contribuziun individuala pussaivla. Ina politica d'integraziun che viva dal princip da la vicendaivladad dals dretgs e da las obligaziuns sa basa sin consens e cumpromiss e tschertga soluziuns pragmaticas cun la finamira da promover il respect vicendaivel e da stgaffir perspectivas da svilup per tut las gruppas da la populaziun. En quest connex duain vegnir reducidas las restricziuns, facilità l'access a la vita economica e sociala e rinforzads ils tratgs communabels. Ina politica d'integraziun persistenta è pia ina incumbensa per tut la societad, ma er in process dinamic sin plaun interuman sco er sin plaun individual, per il qual tuts èn responsabels e che pretenda in engaschament respectiv.

2. Incumbensas da la politica d'integraziun

2.1 L'integraziun pertutga nus tuts

La mobilitad è daventada normalitad ed ha lieu tant en territoris geografics pitschens entaifer in pajais sco er en in spazi vast sur ils cunfins dals pajais e dals continents or. La migraziun influenzescha quels che migreschan, ma er la societad che recepescha las personas estras sto sa fatschentar cun las consequenzas da la migraziun.

En Svizra vivan actualmain var 1,7 milliuns personas estras¹. Quai corresponda circa ad ina quota da 22 % da l'entira populaziun². Bunamain in quart da las abitantas e dals abitants esters è naschì en Svizra, mintga terza maridaglia è ina relaziun binaziunala ed a mintga quarta piazza da lavur sesa ina persona estra³. Nossa societad vegn influenzada fermamain da la migraziun. La migraziun è dentant er fitg impurtanta per l'economia e per la demografia da la Svizra. Las personas estras che immigreschan enritgeschan e cumpletteschan cun lur differentas tradiziuns ed abilitads la societad che las recepescha. Da l'immigraziun resultan dentant er prosperitad per l'economia publica e bainstar per la Svizra, e quai tras il potenzial da forzas da lavur e da produenziun. Cun la migraziun n'èn però betg mo colliadas schanzas,

¹ Pervia da la basa giuridica relevanta, ch'è la basa da las directivas qua avant maun, vegn duvrada en ellas dapertut la noziun giuridica "personas estras".

² Cifras da l'uffizi federal da migraziun, 2010

³ "Sviluppar vinavant la politica svizra d'integraziun", rapport dals 28 da matg 2009 per mauns da la conferenza tripartita per las aglomeraziuns

mabain er ristgas. Sche l'integraziun n'è betg sufficienta, q.v.d. sche las enconuschientschas da la lingua èn insufficientas, sche la savida davart la societad che recepescha las personas estras è manglusa e sche la prontezza da sa fatschentar activamain cun la societad che recepescha las personas estras manca, pon sa sviluppar conflicts ed exclusiuns. Quai po avair consequenzas negativas per las personas pertutgadas e per la coesiun sociala. Sut quest aspect è il success d'ina politica d'integraziun fitg impurtant per la politica da stadi.

2.2 Basa legala

2.2.1 Plaun federal

Cun la nova lescha federala davart las personas estras (LEst; CS 142.20) vegnan las finamiras da la politica svizra d'integraziun francadas sin plaun federal. Igl èn vegnidas relaschadas disposiziuns che delegheschan als chantuns ed a las vischnancas novas incumbensas en il sector da l'integraziun da personas estras. Lur finamira è quella da stgaffir cundiziuns generalas favuraivlas per l'egualitad da las schanzas e per la participaziun da la populaziun residenta estra e da promover en quest connex en spezial l'acquisiziun da la lingua, l'avanzament professiunal sco er la participaziun sociala. Quai duai facilitar la chapientscha vicendaivla tranter la populaziun svizra e la populaziun estra ed uschia la convivenza da tuts sin basa d'in respect vicendaivel e da toleranza (art. 4 LEst).

L'ordinaziun d'integraziun federala revedida (OIEst; CS 142.205) reunescha plinavant las disposiziuns da la LEst e da la lescha d'asil ch'èn relevantas per l'integraziun. Quellas pretendan en spezial che l'integraziun vegnia resguardada en cas da decisiuns concernent il dretg da personas estras, ch'i vegnian concedidas contribuziuns finanzialas per projects d'integraziun, che las personas estras sco er la populaziun indigena vegnian infurmadas, che la promoziun da l'integraziun vegnia coordinada e ch'il barat d'experientschas sco er d'infurmaziuns tranter ils posts e las autoritads relevantas vegnia garanti.

2.2.2 Plaun chantunal

Tras la lescha introductiva tar la lescha federala davart las personas estras e davart ils fatgs d'asil (LitLEA; DG 618.100) ch'è entrada en vigur il 1. d'avust 2009 e tras l'ordinaziun respectiva (OtLitLEA; DG 618.110) è vegnida creada la basa legala necessaria per l'integraziun da personas estras en il chantun Grischun e fixada tras quai la basa per l'orientaziun futura da l'integraziun. La promoziun da l'integraziun vegn chapida en quests relaschs sco incumbensa interdisciplinara ch'è tant chaussa da la confederaziun, dal chantun sco er da las vischnancas e ch'è orientada al princip "promover e pretender". La lescha introductiva regla ultra da quai la cumpetenzza da la promoziun da l'integraziun en il rom da las structuraz regularas sco er la promoziun da l'integraziun specifica che sto vegnir fatga en

moda subsidiara. Il chantun sco er las vischnancas ston pajar contribuziuns finanzialas per quest intent.

Enfin ussa datti mo paucs artigels d'integraziun en las basas legalas existentas da las structuras regularas en il chantun. Confurm a las recumandaziuns da la confederaziun ston vegnir integradas en il futur disposiziuns d'integraziun specificas en tut ils relaschs da las structuras regularas (leschas, directivas e.u.v.) per francar liantamain la promoziun da l'integraziun en las structuras correspondentas.

2.3 Integraziun sco incumbensa statala

La confederaziun, ils chantuns e las vischnancas han in'obligaziun legala da promover l'integraziun da la populaziun estra. Qua tras daventa l'integraziun ina incumbensa da l'entira societad sco er ina incumbensa interdisciplinara. Per ademplir questa incumbensa collavuran tant ils differents secturs speziels ed ils differents champs d'incumbensas sco er ils plauns statals e las instituziuns ed organisaziuns ch'èn activas en il sector da l'integraziun. Quai vul dir che prestaziuns integrativas relevantas vegnan furnidas sin ils trais differents plauns da noss sistem federalistic "confederaziun", "chantuns" e "vischnancas" e che las incumbensas respectivas èn repartidas sin differents secturs speziels e sin differentas cumpetenzas. Lur finamira cuminaivla è quella da stgaffir premissas optimalas per che tuts – personas indigenas sco er personas immigradas – possian trair a niz lur potenzial en regard economic, social e cultural e s'avrir uschia perspectives persunalas e professunalas. En cas d'ina realisaziun consequenta po mintga singula persuna far quint cun salaris pli gronds ed il stadi cun ina productivitat pli gronda e cun entradas fiscalas pli autas. Quai gida ad evitar custs che resultan – en cas che l'integraziun manca – en spezial en il sector social e tar la segirezza publica. Da quest puntg da vista è ina promoziun da l'integraziun persistenta ina buna investiziun per il niz e per il bain da tut la populaziun.

2.4 Cumpetenzas e repartiziun da las incumbensas

Las dumondas specificas da l'integraziun vegnan tractadas – sin il stgalim da la confederaziun – da l'uffizi federal da migraziun (UFM), da la cumissiun federala per dumondas da migraziun (CFM), da la cumissiun federala cunter il rassissem (CFR) e da la conferenza da las regenzas chantunalas (CdC) u da la conferenza tripartita per las aglomeraziuns (CTA).

Tras la nova legislaziun federala èn ils chantuns e las vischnancas responsabels per la direcziun, per la coordinaziun e per la realisaziun da la promoziun da l'integraziun. Quai premetta ch'il chantun fixeschia l'orientaziun strategica da la promoziun chantunala da l'integraziun ed adempleschia – en il rom da la direcziun e da la realisaziun – incumbensas da coordinaziun.

En il chantun Grischun vegn l'orientaziun strategica da la politica d'integraziun chantunala fixada da la regenza. Sco post da contact per las autoritads federalas è vegnì designà l'uffizi da fatgs da polizia e da dretg civil dal Grischun. L'avrigl 2008 è vegnida occupada la piazza d'ina incumbensada resp. d'in incumbensà chantunal d'integraziun. Sco post da contact per dumondas da l'integraziun surpiglia ella u el incumbensas extendidas en il sector da l'integraziun ed è responsabla u responsabel per la realisaziun da la promoziun specifica da l'integraziun sco er per las incumbensas che la confederaziun surdat als chantuns en il sector da l'integraziun e da l'infurmaziun. Cun l'incumbensa da coordinaziun vegn d'ina vart garantida l'interdependenza tranter ils acturs chantunals ch'èn relevants per l'integraziun e las instituziuns ch'èn responsablas per l'integraziun. Da l'autra vart vegni garantì il sustegn e la sensibilisaziun dals posts chantunals e communal ch'èn responsabels per dumondas specificas da l'integraziun.⁴

Perquai che l'integraziun vegn fatga al lieu, stattan las vischnancas en il center d'ina politica d'integraziun chantunala da success. La situaziun da partenza en il sector da l'integraziun è fitg differenta per las differentas vischnancas politicas en il chantun, perquai che la realitad sociala sa preschenta differentamain tut tenor la situaziun geografica, la grondezza e la cumposiziun da la populaziun. Per integrar las vischnancas conform als basegns ed en moda adattada sco er per garantir ina collavuraziun tranter las vischnancas e cun il chantun designescha mintga vischnanca in post da contact per dumondas da l'integraziun. L'incumbensa da la vischnanca è quella da garantir la coordinaziun e la sensibilisaziun necessaria entaifer sias structuradas sco er da promover e da sustegnair las purschidas d'integraziun che correspundan als basegns. Uschia pon p.ex. personas che sa tiran natiers da nov vegnir fatgas attentas a purschidas ed ad occurrenz d'infurmaziun. I pon vegnir organisadas occurrenz da bainvegni, messas a disposiziun localitads per curs e per occurrenz e stabilids contacts cun uniuns localas da personas estras.

2.5 Consequenzas finanzialas

Sco incumbensa generala ed interdisciplinara sto l'integraziun vegnir ademplita cuminaivlamain da la confederaziun, dal chantun sco er da las vischnancas. Correspudentamain ston tut ils trais plauns metter a disposiziun ils meds finanzials necessaris tant en il rom da la promoziun da l'integraziun en las structuradas regularas sco er en il rom da la promoziun specifica da l'integraziun che vegn fatga en moda complementara a las stentas da las structuradas regularas.

⁴ Per pudair ademplier las numerusas incumbensas en il sector da l'integraziun è vegnì creà il 1. d'avust 2009 – en il rom da la LtLEA e sut la direcziun da l'incumbensada chantunala d'integraziun – il post spezialisà per l'integraziun.

2.5.1 Structuras regularas

La confederaziun parta dal fatg che l'integraziun è en emprima lingua ina incumbensa da las structuras ordinarias ch'èn francadas en la lescha e ch'il chantun sco er las vischnancas finanzieschan las mesiras ch'èn necessarias en quest connex. En quest senn ston las vischnancas metter a disposiziun meds finanzials en vista ad ina promoziun activa da l'integraziun da lur abitantas ed abitants esters resp. da lingua estra per pudair introducir ils programs ch'èn necessaris per promover l'integraziun en las structuras regularas existentas da lur champ da competenza, q.v.d. en spezial en scolina ed en scola, en il sector da la furmaziun sco er en il sector da l'agid social. I n'è betg pussaivel da far indicaziuns pli precisas davart l'autozza da las expensas che resultan per il chantun e per las vischnancas en il rom da las purschidas regularas, perquai che quellas dependan tranter auter dal dumber d'abitantas e d'abitants esters e da lur basegn d'integraziun.

2.5.2 Promoziun specifica da l'integraziun

Per realisar il punct central da svilup ch'è fixà en il program da la regenza⁵, numnadain da meglierar l'integraziun da las abitantas e dals abitants esters, dovri – ultra da las expensas per la promoziun da l'integraziun en il rom da las structuras regularas – er contribuziuns finanzialas per realisar mesiras e projects d'integraziun specifics. En cas da la promoziun specifica da l'integraziun sa tracti d'ina incumbensa comunabla dals trais plauns statals ch'è francada en la lescha (art. 53 LEst ed art. 10 LitLEA). In'applicaziun dals princips federalistics reconuschids generalmain per attribuir incumbensas ed uschia per fixar ils purtaders dals custs n'è pia betg pussaivla. Anzi, ils meds finanzials ch'èn necessaris per realisar la promoziun specifica da l'integraziun ston vegnir mess a disposiziun tant da la confederaziun e dal chantun sco er da las vischnancas.

En il rom da la promoziun specifica da l'integraziun surpiglia il chantun ina funcziun coordinativa per crear purschidas per la promoziun specifica da l'integraziun ch'èn disponiblas en tut il chantun. Resguardond la cunfinaziun envers las structuras regularas procura el per l'organisaziun da purschidas specificas d'integraziun en tut il chantun cun iniziar e cun sustegnair financialmain projects che s'orienteschan al basegn. Responsabel è el er per ina infurmaziun cumplexsiva da l'entira populaziun en il sector da l'integraziun ed el elavura per quai material d'infurmaziun davart temas specifics ch'el metta a disposiziun a las vischnancas. Per financiar la promoziun specifica da l'integraziun stattan a disposiziun tant meds finanzials chantunals sco er communal.⁶

⁵ Missiva carnet nr. 13/2007-2008, p. 733ss

⁶ Dal chantun vegnan mess a disposiziun en il preventiv ed en il plan da finanzas per ils onns 2010 fin 2012 mintga onn 600'000.– resp. 500'000.– francs. Per ils onns che suondan èn previsas contribuziuns analogas en il preventiv da finanzas. Sin basa da la lescha federala davart las persunas estras (art. 55 LEst) vegn statuida en la LitLEA ina confinanziaziun da las vischnancas e fixada ina clav da repartiziun che duai vegnir applitgada, per che la participaziun da las

Dapi l'onn 2009 sa participescha er la confederaziun cun ina contribuziun annuala vi da la promoziun specifica da l'integraziun en il chantun.⁷ L'augment dals meds finansials federalas, che la confederaziun empermetta a partir da l'onn 2014 per sviluppar vinavant la promoziun specifica da l'integraziun, fa ella dependent da l'autozza dals meds finansials chantunals e communalas. Sin basa da las infurmaziuns ch'èn avant maun enfin ussa ston las pretensiuns futuras envers la promoziun specifica da l'integraziun vegnir dumagnadas en il rom dal preventiv chantunal previs, e quai er, sche las contribuziuns federalas vegnan augmentadas substanzialmain.

2.6 Cumissiun chantunala d'integraziun

Per ch'ina politica d'integraziun chantunala haja success dovri ina coordinaziun ed ina collavuraziun da tut las acturas e da tut ils acturs ch'èn pertutgads dal sector d'integraziun. Tras la cumissiun chantunala d'integraziun ch'è vegnida nominada da la regenza il mars 2010 e che sa cumpona da represchentantas e da represchentants da vischnancas e da regiuns, da l'economia sco er da las lavurantas e dals lavurants, da las baselgias chantunalas, da las cuminanzas religiusas, da las federaziuns, da las uniuns, da las instituziuns e d'organisaziuns ch'èn activas en il sector da l'integraziun sco er da las abitantas e dals abitants esters pon ils basegns dals circuls ch'èn pertutgads da temas da l'integraziun vegnir plementads directamain ed integrads en la promoziun da l'integraziun.⁸ Sco gremi specialisà represchenta la cumissiun d'integraziun ils champs d'integraziun ils pli impurtants en il chantun ed occupa ina funcziun da cussegliaziun davart temas ch'èn relevants per l'integraziun. Ella cooperescha ultra da quai tar la priorisaziun dals champs d'acziun e dals puncts centralas da la promoziun chantunala da l'integraziun. En quest connex s'orientescha ella vi da las prescripziuns da las leschas federalas e chantunalas sco er vi da la realisabladad politica. Las commembras ed ils commembers da la cumissiun èn responsabels per inputs e per reacziuns a dumondas ch'èn relevantas per l'integraziun en lur champ da cumpetenza e garanteschon la communicaziun da questas dumondas en lur sectors. Cun tgirar contacts cun organisaziuns ed instituziuns ch'èn relevantas per l'integraziun en lur champ da lavur resp. en lur sector specialisà portan els ina perspectiva externa fundada en la lavur d'integraziun chantunala e prestan uschia ina contribuziun impurtanta per sia acceptanza en il chantun.

vischnancas als custs importia 50 % da la contribuziun chantunala. Cf. latiers l'art. 13 al. 1 e 2 LItLEA sco er las explicaziuns en la missiva tar la LItLEA (carnet nr. 11/2008-2009, p. 629 ss.).

⁷ Ils onns 2009-2011 importava la contribuziun federala annuala var 160'000.– francs; ils onns 2012 e 2013 circa Fr. 230'000.– per onn.

⁸ Conclus da la regenza dals 23 da mars 2010, prot. nr. 235

3. Acturas ed acturs en il process d'integraziun

3.1 Persunas estras

3.1.1 Princip

La premissa per ina integraziun cun success è la voluntad e la prontezza da las persunas estras da s'integrar e da sa fatschentar en moda activa e constructiva cun il mintgadi en Svizra e cun las usanzas localas e regiunalas. En quest senn vegni pretendì da las persunas immigradas ch'ellas contribueschian lur part per garantir l'existenza, ch'ellas emprendian ina lingua naziunala, ch'ellas respectian l'urden social e ch'ellas observian las normas dal stadi da dretg. Il confess general per ils princips democratics fundamentals, per la constituziun sco er per las valurs e per il progress social, sco p.ex. l'egualità da dunna ed um, las schanzas da furmaziun per tuts, il dretg sin l'integritad corporala e la libertad da tscherner libramain sia partenaria u ses partenari, è fundamental e na po betg vegnir negozià.

Bleras persunas estras che vivan en il Grischun èn integradas bain, e quai ord vista economica e sociala. Tar tschertas gruppas da persunas exista dentant in basegn pli grond resp. in basegn specific da mesiras per promover l'integraziun. Quai èn en spezial giuvenils e dunnas che na sa participeschan betg a la vita professiunala sco er persunas che derivan da conturns cun pouca furmaziun. La prontezza e la voluntad da s'integrar sa mussan en spezial tar questas gruppas da persunas vi da la dumonda, quant enavant ch'ellas èn prontas da profitar – en il rom da la promoziun da l'integraziun – da puschidas che stattan a disposiziun, sco curs da lingua e curs da furmaziun.

L'integraziun ha – ultra d'auters criteris – ina gronda impurtanza en il rom da proceduras da permissiun tenor il dretg da persunas estras. Igl è pia surlaschè a la responsabladad da las persunas estras d'influenzar cun lur engaschament e cun lur activitads il tempo ch'ellas muntan en l'ierarchia da las permissiuns tenor il dretg da persunas estras. Medemamain po la mancanza da prontezza resp. la refusa da sa stentar activamain per l'integraziun – ensemen cun ulteriurs criteris, sco p.ex. la delinquenza e la dependenza permanenta da l'agid social – avair per consequenza che la permissiun da dimora tenor il dretg da persunas estras vegn retratga.

3.1.2 Famiglia

La famiglia gioga ina rolla impurtanta en il process d'integraziun ed influenzescha persistentamain la prontezza d'umans giuvens da s'integrar. Sut quest aspect èsi necessari da metter a disposiziun infurmaziuns ed agids da decisiun, che sustegnan ils geniturs esters tar la concepziun da lur vita da famiglia. Er impurtant èsi che l'entira famiglia emprendia ina da las linguas naziunalas. Quest fatg na s'oppona betg al giavisch da bleras familias estras da discurren lur lingua d'origin. Bunas enconuschientschas linguisticas èn ina premissa essenziala per ils giuvenils esters da pudair frequentar scolas da cuntinuaziun e da pudair

far ina scolaziun professiunala qualifitgada. L'integraziun dals geniturs en purschidas prescolaras e da scola sco er ina furmaziun intenziunada da la famiglia e dals geniturs na rinforzan betg mo la cumpetenza educativa, mabain intermediateschan er las infurmaziuns ch'èn necessarias per avair success en ils novs conturns.

Per far valair quai cun insistenza vegnan las persunas estras obligadas dal chantun Grischun per lescha da sustegnair activamain l'integraziun da lur conjugalas e conjugals sco er da lur uffants. Uschia surpiglian ellas la responsabladad per lur atgna integraziun sco er per tala da lur commembras e commembers da famiglia, q.v.d. ellas ston guardar che quellas e quels survegnian la furmaziun ch'è necessaria per l'integraziun e per l'egualitad da las schanzas per uschia pussibilitar ad ellas ed ad els la participaziun a la vita economica, sociala e culturala (art. 11 al. 2 LitLEA).

3.1.3 Organisaziuns da persunas estras

Persunas estras ch'èn immigradas da l'exteriur e che vegnan confruntadas en las modas las pli differentas cun lur conturns novs dovran sustegn. Ultra da tut quai ch'è nov tschertgan ellas er chaussas famigliaras e puncts da referiment sco er umans che discurren lur lingua e che han fatg experientschas cumparegliablas. Ellas chattan quai tranter auter tar cumpatriotas e tar cumpatriots, en lieus da scuntrada ed en cuminanzas religiusas. Tals lieus da scuntrada, nua ch'i vegnan tgirads contacts e nua ch'i vegnan barattadas experientschas, dattan d'ina vart in sentiment da famigliaridad e rinforzan da l'autra vart la confidenza en sasez ch'è necessaria per il process d'integraziun. Organisaziuns ed uniuns da persunas estras èn pia il medem mument orientadas al passà ed al futur cun intermediar en moda bain chapibla infurmaziuns davart la nova situaziun da vita, cun metter a disposiziun savida e sustegn e cun furmar raits socialas che pon vegnir duvradas, sche quai è necessari. Uschia surpiglian ellas la funcziun d'ina punt tranter il "mund vegl e famigliar" ed il "mund nov ed ester".

Cun integrar pli fitg ed en moda collegiala las persunas estras ch'èn domiciliadas en Svizra e lur organisaziuns en ina cunresponsabladad sociala vegn promovida la participaziun a la societad ed i vegn fatg frunt a la dischintegraziun. Ina integraziun collegiala sco er il percepir ed il trair a niz potenzials e resursas da la populaziun residenta estra correspunda ad ina reconuschientscha da la diversitad. Tut quai vegn ad avair in effect positiv sin la prontezza da las persunas immigradas da s'integrar. Sut quest aspect adempleschan organisaziuns da persunas estras ina funcziun impurtanta en il rom dal process d'integraziun. Lur cumpetenzas ston vegnir integradas e tratgas a niz meglier en il futur en la promoziun da l'integraziun.

3.2 Acturas ed acturs statals

3.2.1 Structuras regularas

La promoziun statala da l'integraziun è da princip subsidiara a la responsabladad ed a l'engaschament da las singulas personas sco er da las acturas e dals acturs economic e socials. Er sche l'atgna iniziativa d'acturas e d'acturs privats sco er da la populaziun estra ed indigena è gronda en il chantun, pertutga l'integraziun da princip tut ils secturs da l'agir dal stadi e sto – sco incumbensa principala statala e sociala – vegnir ademplida da tut las autoritads en il rom da l'incarica da basa. Pia sto la promoziun da l'integraziun avoir lieu en emprima lingia en il rom da las structuras regularas existentas, sco en scolina, en scola, entaifer la furmaziun professiunala, sin il martgà da lavur, tar ils fatgs da sanadad ed en las instituziuns da la segirezza sociala e.u.v., per las qualas en essenzialmain responsabels il chantun e las vischnancas. Igl è ina da lur incumbensas d'orientar las purschidas e las activitads da las structuras regularas pli fitg tenor ils differents basegns da la populaziun, che daventa adina pli eterogena. Quai cun tegnair quint dals basegns dal cas singul cur ch'i vegnan messas a disposiziun mesiras. Questa incumbensa cuntegna en spezial l'iniziaziun e la finanziaziun da mesiras da promoziun sistematicas per quellas gruppas ch'èn periclitadas da la dischintegraziun, damai che ristgas da dischintegraziun pon pertutgar tant personas estras sco er personas svizas.

Cun metter a disposiziun mesiras e purschidas da promoziun duai vegnir garantì a tut las personas che han il dretg da pudair trair a niz questas mesiras – independentamain da lur derivanza sociala e naziunala – in access che porscha uschè bain sco pussaivel las medemas schanzas e las perspectivas correspondentas a tuts. Mesiras che promovon l'integraziun han pia betg mo la finamira da reducir ils deficits, mabain er in character preventiv ed èn perquai ina investiziun en l'avegnir. Pli baud che las structuras regularas cumenzan cun la promoziun da l'integraziun en il senn preventiv e pli fitg ch'i pon vegnir evitads deficits d'integraziun da l'individì sco er custs per la societad.

3.2.2 Promoziun specifica da l'integraziun

La promoziun da l'integraziun specifica cumplettescha las stentas da las structuras regularas e vegn fatga en moda subsidiara. Ella duai serrar largias en las structuras regularas resp. sustegnair personas, che n'han nagin access a questas structuras, en lur process d'integraziun e pussibilitar ad ellas da chattar in access a questas structuras. Per realisar projects d'integraziun specifics, p.ex. en il sector da la promoziun d'ina lingua e da l'orientaziun en il mintgadi, tschertga il chantun partenadis adattads che disponan da las experientschas correspondentas. Instituziuns ch'èn responsablas per projects pon esser instituziuns ed organisaziuns privatas, chantunalas u communalas, baselgias, uniuns e.u.v., uschenavant ch'ellas correspundan a las pretensiuns da qualidad correspondentas ed

uschenavant ch'ellas èn prontas d'ademplier las cundiziuns en il rom da l'examinaziun chantunala da las dumondas. La confederaziun, il chantun e las vischnancas mettan a disposiziun ils meds finanzials correspondents per quai.

Cun las instituziuns responsablas vegnan fatgas curvegns da prestaziun en il rom da la confinanziazion, nua ch'i vegnan fixadas liantamain las incumbensas exactas, las finamiras, ils custs e la durada. Plinavant vegnan las curvegns da prestaziun accompagnadas d'in controlling da las incumbensadras e dals incumbensaders. Ultra da quai ston las personas participadas surpigliar ina part adeguata dals custs dals projects d'integraziun subvenziunads.

3.3 Acturas ed acturs betg statals

Decisivas per ina integraziun cun success èn l'engaschament e la lavur d'acturas e d'acturs betg statals, perquai che l'integraziun na sa lascha delegar ni al stadi ni a singulas personas responsablas. Ultra da las organizaziuns socialas civilas ch'èn in element purtant da la societad svizra e che han perquai in grond potenzial d'integraziun, gioga l'economia cun las plazzas da lavur ch'ella metta a disposiziun ina rolla centrala tar l'integraziun da sias lavurantas e da ses lavurants esters. En spezial en ils secturs da la furmaziun e da la lavur è il success da l'integraziun – quai mussan numerusas retschertgas – collià stretgamain cun ils contacts en ils conturns locals, en uniuns ed en federaziuns da sport, en manaschis u en la vita da cuminanza dal quartier e da las vischnancas. Sut quest aspect èsi indispensabel che tant l'economia – q.v.d. las interpresas ensemen cun ils partenadis socials – sco er las organizaziuns socialas civilas adempleschan lur responsabladad e tiran a niz lur potenzial per promover l'integraziun, p.ex. uschia che gruppaziuns socialas civilas pussibiliteschan la participaziun grazia ad in barat ed ad ina scuntrada ed uschia che interpresas intimeschan lur lavurantas e lur lavurants da lingua estra da frequentar in curs da lingua ed als dattan sustegn en quest connex.

4. Noziun da l'integraziun

4.1. Chapientscha da l'integraziun

L'integraziun designescha d'ina vart la finamira sociala e da l'autra vart il process social che sa basa sin la vicendaivladad. Quel premetta tant la voluntad e l'atgna responsabladad da las personas estras sco er l'avertadad ed in clima da reconuschientscha e da stima da la populaziun indigena. L'integraziun è pia in process dinamic tant social sco er individual che vegn – sco mussà qua survart – concepì da la persona singula sco er da la communitad.

Sin il **plaun individual** vegni pretendì da la persona singula in engaschament activ per l'integraziun. Facturs sco vegliadetgna, schlattaina, furmaziun, fund cultural, entradas u

sanadad, dentant er características persunalas sco avertadad, intelligenza u interess èn fitg impurtants en quest connex. Damai che las premissas da mintga persuna èn differentas, dovri ultra da l'engaschament da mintga persuna singula er cundiziuns generalas socialas sin il plaun structural, social e cultural.

Il **plaun structural** è la basa per ina participaziun prosperaivla da l'entira populaziun e stat perquai en il center da las stentas a favur da l'integraziun. En quest connex èsi essenzial da garantir in access equivalent a la lavur, a la furnaziun, a la scola, al martgà d'abitaziuns ed al sector da la sanadad. Eventuals obstachels ed impediments structurals ston vegnir eruids ed eliminads cun la finamira da dar a tuttas ed a tuts – independentamain da lur origin e da lur situaziun sociala – ina schanza da far carriera per realisar uschia en moda structurala l'egualitad da las schanzas sco finamira d'ina politica d'integraziun cun success.

Il **plaun social** concerna las pussaivladads d'inscunter e da chapientscha tranter la populaziun indigena e la populaziun immigrada. La creaziun da pussaivladads da barat e da scuntrada correspudentas p.ex. en il quartier, a la lavur, en scola, en il sport sco er la pussaivladad per persunas estras d'entrar en uniuns promovon la chapientscha vicendaivla e gidan ad eliminar pregiudizis e temas.

Sin il **plaun cultural** sa tracti da render cumpatibel ils differentes systems da valurs resp. da normas e las differentas opiniuns davart dumondas da la vita. L'integraziun culturala na signifitga betg ina renunzia u ina nivellaziun da las particularitads individualas, mabain la convivenza cun respect, cun acceptar nossas valurs e cun renconuscher las differenzas. La chapientscha e la toleranza han cunfins, sche valurs e standards generals sco ils dretgs d'umans e la dignitad umana, l'integritad fisica e psichica, la libertad d'opiniun e valurs sumegliantas èn tangadas.

4.2 Promover e pretender

Il princip dal "promover e pretender" che caracterisescha decisivamain la debatta d'integraziun en Svizra sa basa sin la maxima da l'integraziun sco process vicendaivel cun ina promoziun da l'integraziun efficazia d'ina vart e cun clerass pretensiuns dal dretg da persunas estras da l'autra vart.

La promoziun da l'integraziun concerna tut las mesiras sistematicas sin plaun statal e nunstatal per sustegnair e per promover las persunas immigradas per ch'ellas possian ademplir las aspectativas socialas da manar ina vita en atgna responsabladad. Cun il pretender vegn messa en il center l'atgna responsabladad da las persunas estras e communitgà cleramain cun las pretensiuns dal dretg da persunas estras, tge che vegn spetgà da las persunas immigradas e da las persunas estras che vivan qua en Svizra resp. tge consequenzas ch'in surpassament da questas pretensiuns po avair.

En il rom da la procedura dal dretg da personas estras – quai pertutga proceduras d'admissiun, da permissiun, da revocaziun u da spedita – vegn giuditgada la contribuziun d'ina persuna a sia integraziun, resguardond sias relaziuns personalas. Quai vul dir ch'i vegn spetgà da las personas estras ch'ellas respectian las valurs fundamentalas da la constituziun federala, observian la segirezza publica e l'urden public, mussian la voluntad da sa participar a la vita economica e da s'acquistar ina furmaziun e ch'ellas sappian discurren ina lingua naziunala. En quest rom definì cleramain prendan las autoritads da migraziun las decisiuns dal dretg da personas estras. En quest connex pon ellas colliar la concessiun u la prolungaziun da permissiuns cun cundiziuns, senza ch'i stoppia vegnir fatga ina cunvegna d'integraziun per quai.

Cun l'instrument da las cunvegnas d'integraziun da dretg federal en il senn da l'art. 54 LEst è vegnida stgaffida la pussaivladad d'obligar personas estras da frequentar in curs da lingua e/u in curs d'integraziun. Sco restricziun sto vegnir menziunà qua il fatg che cunvegnas d'integraziun pon – pervia da la cunvegna davart la libra circulaziun da personas (CLC) – vegnir fatgas mo cun personas da terzs stadis. Cun personas selecziunadas che derivan da stadis da la UE/AECL e che demussan deficits linguistics e deficits tar l'integraziun sociala pon percenter vegnir decretadas recumandaziuns d'integraziun, ed i vegn controllà, sche questas recumandaziuns vegnan observadas.⁹ Sche las cundiziuns na vegnan betg observadas, vegn quai interpretà sco mancanza da la prontezza da s'integrar e resguardà correspudentamain en il rom da las proceduras da permissiun tenor il dretg da personas estras.

Betg mo las autoritads da migraziun, mabain er las autoritads chantunalas e communalas pon far – decretond obligaziuns legalas en lur champ da cumpetenzza – cunvegnas cun personas estras davart l'integraziun e las obligar uschia da collavurar e da cooperar en chausa (art. 12 al. 2 LitLEA).

5. Princips da la politica d'integraziun dal chantun Grischun

Per che la promoziun da l'integraziun vegnia implementada cun success en il chantun vegnan formulads qua sutvart ils princips che porschan in'orientaziun e che servan sco saivs directivas per planisar e per realisar mesiras ch'èn relevantas per l'integraziun.

⁹ Il chantun planisescha a partir da l'onn 2012 cun personas da terzs stadis, en spezial en connex cun la reuniun da la famiglia, da far cunvegnas d'integraziun e da relaschar recumandaziuns d'integraziun per personas selecziunadas che derivan da stadis da la UE/AECL e che demussan deficits linguistics e deficits tar l'infurmaziun.

- **Integraziun – ina incumbensa per tut la societad**

La premissa per ina cuminanza paschaivla è il respect vicendaivel sco er la vicendaivladad da dretgs e d'obligaziuns. Ina integraziun cun success pretenda da las personas immigradas in engaschament activ per sa participar – tut tenor lur pussaivladads – a la vita economica e sociala. Correspudentamain sto la societad che las recepescha renconuscher la contribuziun sociala ed economica da la populaziun estra, esser averta per il barat e pronta per la participaziun.

- **Integraziun – esser conscient da la varietad**

La varietad culturala e sociala è ina part integrala da nossa societad. Las personas estras vegnan prendidas seriusas sco individis socials e pauschalisaziuns plain pregiudizis areguard l'appartegnientscha culturala, etnica, religiosa u naziunala èn d'evitar. Differenzas che derivan da l'origin na dastgan betg chaschunar inegalitads socialas en ils secturs impurtants da la vita, sco p.ex. la scola, la furmaziun, la lavur e la situaziun d'abitar.

- **Integraziun – realisar l'egualitad da las schanzas**

L'integraziun ha sco finamira che tut las gruppas da la populaziun hajan las medemas schanzas per l'access a la vita economica e sociala. Per che las personas indigenas e las personas immigradas hajan pussaivladads equivalentas da sa fixar finamiras ed er da cuntanscher quellas, ston eventuels impediments per l'access vegnir eliminads, q.v.d. ils access instituziunals ston esser garantids per tuts.

- **Integraziun – profitar da potenzials e da resursas**

Las personas estras duain vegnir percepidas areguard lur abilitads ed areguard lur potenzials e betg sut l'aspect da deficits, sco p.ex. enconuschientschas linguistics manglusas. Ina promoziun sistematica e persistenta da l'integraziun s'orientescha vi dals basegns, vi da las cumpetenzas e vi da las resursas da tut las parts ch'èn participadas al process d'integraziun, ed ella profita dals potenzials, da las abilitads e da las cumpetenzas avant maun. Uschia creescha ella perspectivas da svilup per tut las parts da la populaziun.

- **Integraziun – ina incumbensa da las structuraz regularas**

L'integraziun vegn promovida en il rom da las structuraz regularas, q.v.d. ella ha lieu en tut ils secturs socials e tutga a la responsabladad dals posts cumpetents. Quels dattan l'attenziun necessaria a la circumstanza che la situaziun da partenza per las personas estras n'è betg tuttina sco quella da las personas indigenas, ed els han la finamira da drizzar la paletta da lur prestaziuns e da lur puschidas tenor ils differents basegns.

- **Integraziun – promover las cumpetenzas socialas**

La promoziun specifica da l'integraziun vegn fatga en moda subsidiara e sa drizza a persunas che n'han nagin access a las structuras regularas. Ella iniziescha il process d'integraziun cun promover abilitads socialas e culturalas sco la cumpetenzza linguistica e las enconuschientschas da las reglas da cumportament e da las normas. Ella cumplettescha e sustegna en quest connex las purschidas da las structuras regularas.

- **Integraziun – ina premissa per la natiralisaziun**

L'integraziun descriva – ultra dal process social – er in cumportament individual ch'è caracterisà d'in engaschament activ d'ina tscherta durada e che po chattar sia fin positiva en la natiralisaziun cun la participaziun activa a las votaziuns ed a las elecziuns communalas, chantunalas e federalas.

6. Promoziun da l'integraziun en il chantun Grischun

6.1 Situaziun da partenza

L'onn 2010 vivevan en il chantun Grischun circa 192'000 abitantas ed abitants. 32'000 da quellas e da quels eran da naziunalitad estra. Quai correspunda ad ina quota da persunas estras da radund 16 %.¹⁰

La cuminanza da persunas estras che viva permanentamain tar nus en il Grischun sa cumpona da burgaisas e da burgais da 122 stadis¹¹. Uschia èn circa dus terzs dals 193 stadis ch'èn reconuschids uffizialmain sin plaun internaziunal represchentads en il chantun Grischun. Ils stadis d'origin principals da las persunas estras che vivevan l'onn 2010 permanentamain en il chantun èn:¹²

Naziunalitads	Dumber da persunas
Germania	7'800
Portugal	7'600
Italia	5'600
Serbia e Montenegro (incl. Cosovo)	1'400
Austria	1'400
Croazia	740
Bosnia ed Erzegovina	720
Pajais bass	670
Sri Lanka	500
Spagna	540
Tirchia	540

¹⁰ www.gr.ch Cifras e fatgs, funtauna: uffizi federal da migraziun, per l'onn 2010

¹¹ Cifras da l'uffizi federal da statistica, 2010

¹² Il dumber da las persunas dals 11 stadis d'origin che figureschan sin la glista qua survart correspunda circa a 90 % da las persunas estras che vivan en il chantun, ils 10 % restants vegnan da stgars 110 ulteriurs stadis d'origin.

Las burgaisas ed ils burgais da la Germania e dal Portugal n'èn betg mo las duas gruppas las pli grondas da persunas estras en il chantun, mabain figureschan er sin las emprimas duas plazzas da la glista actuala da las immigraziuns annualas en il chantun.

La diversitad linguistica en il chantun triling sa preschenta actualmain sco suonda: Radund 68 % da las abitantas e dals abitants discurren tudestg, 15 % rumantsch, 10 % talian ed ils ulteriurs 7 %, q.v.d. circa 14'000 persunas pledan ina lingua estra. Sin basa da la statistica actuala davart las persunas estras èn las Portugaisas ed ils Portugais la gruppa da persunas da lingua estra la pli gronda en il chantun. I suonda la gruppa da persunas che discurren serb ed alban. Alura vegnan numnads il spagnol, l'ollandais, il tamil e il tirc.¹³ En vista a las cifras actualas davart l'immigraziun vegn la quota da burgaisas e da burgais portugais vi dal dumber da persunas estras a crescer a media vista, cuntrari a l'immigraziun da persunas che derivan dal Balcan (anteriura Jugoslavia e Turchia), la quala è sa reducida considerablmain ils ultims onns.

Cuntrari ad auters chantuns discurren duas da las trais gruppas da persunas estras las pli grondas en il chantun Grischun ina lingua chantunala. Ultra da quai ha ina gronda part da las persunas che immigreschan da la Germania e da l'Italia en il chantun Grischun ina scolaziun e qualificaziuns professiunalas ch'èn equivalentas a la populaziun indigena, q.v.d. ellas disponan da princip da las cumpetenzas e da las resursas ch'èn necessarias per s'organisar en moda autonoma e per avair perspectives professiunalas. Tras quai sa differenzieschan ellas da las persunas immigradas da lingua estra che lavuran savens – pervia da mancanza d'ina qualificaziun – en il segment da lavur pauc qualifitgà. Pervia da las enconuschienschas linguisticas ch'ellas han, n'èn las persunas che derivan da la Germania e da l'Italia dentant betg integradas automaticamain bain u meglier che autras persunas estras, mabain er ellas pon – sch'ellas n'enconuschan betg las usanzas e las demananzas localas – svegliar resentiments da vart da la societad che las recepescha. Gist perquai che la comunicaziun na chaschuna naginas difficultads, vegni savens sutvalità che er questas persunas vulan s'infurmar davart lur nov domicil e davart lur nov lieu da lavur. Perquai èn er ellas dependentas d'in sustegn correspondent.

L'immigraziun da persunas bain e fitg bain qualifitgadas dals stadis vischins da la UE, da l'Asia sco er da l'America dal nord, che crescha actualmain en l'entira Svizra, na dastga dentant betg zuppentar il fatg che las lavurantas ed ils lavurants betg resp. pauc qualifitgads che derivan dals stadis da la UE/AECL – en il chantun Grischun en emprima lingia dal Portugal – immigreschan vinavant a chaschun da la reuniun da la famiglia sco er en connex cun ina procedura d'asil. Per quest intent sto la politica chantunala d'integraziun formular

¹³ Funtauna: UST, dumbraziun dal pievel dal 2000

finamiras da promoziun che sustegnan en moda durabla l'integraziun da tut las personas immigradas tenor lur basegns.

6.2 Champs d'acziun en il sector da la promoziun da l'integraziun

Durant in lung temp è la migraziun en il chantun – sco en l'entira Svizra – vegnida motivada dal martgà da lavur, q.v.d. l'integraziun – tant enavant ch'ella vegniva in summa tematisada – aveva lieu per regla en la lavur e tar ils uffants en scola. Ils onns 1980 e 1990 n'han bleras personas ch'èn immigradas en Svizra betg pli considerà la Svizra mo sco lieu per lavurar, mabain pli e pli er sco lieu per viver. La conseguenza è stada quella che temas d'integraziun ordaifer il mund da lavur e la scola èn daventads pli e pli impurtants.

Las experientschas fatgas mussan ch'i vegn oz fatg bler per l'integraziun da las abitantas e dals abitants esters en ils secturs ils pli differents da la vita. Quai vala cunzunt per la scola e per la piazza da lavur, dentant er en ils vischinadis ed en las numerusas uniuns. La promoziun chantunala da l'integraziun duai – sche necessari – cumpletar e sustegnair quests sforzs.

En reconuschientscha da quai ch'è vegnì prestà fin ussa en il chantun vegnan skizzads qua sutvart ils champs d'acziun ils pli impurtants ch'èn relevants per l'integraziun en il sector da las structurass regularas sco er da la promoziun specifica da l'integraziun. En quest connex vegnan focussads cunzunt problems e schanzas concretas e bler main concepts teoretics. En il rom dals suandants 8 champs d'acziun vegnan mess accents tematics e skizzadas sin basa da quels ideas directivas en il senn da recumandaziuns d'agir en vista a l'orientaziun futura da las mesiras per promover l'integraziun sin plaun chantunal e communal. Quellas èn – resguardond las differentas cumpetenzas – formuladas sapientivamain en moda averta e duain en l'avegnir vegnir rinforzadas e sustegnidas pli fitg – en il rom da la promoziun chantunala da l'integraziun – cun mesiras e cun projects persistents che han cleras finamiras e che s'orienteschan a la realitad politica ed economica.

La realisaziun concreta è chausa dals posts ch'èn cumpetents en il chantun per il tema respectiv e che ston metter a disposiziun – en cas da basegn – ils meds finanziaus necessaris. Bleras da las ideas directivas enumeradas na genereschan percenter nagins custs supplementars. Ellas pon vegnir realisadas cun agid da l'adattaziun dal focus tematic, cun optimar las cundiziuns generalas, cun cuntanscher meglier la gruppa en mira sur il svilup dals process organisatorics u cun la furmaziun supplementara correspondent a en il sector dal personal.

6.2.1 Lingua e comunicaziun

a) Lingua

L'importanza da la lingua è colliada fermamain cun la chapientscha da l'atgna identitad e cun l'appartegnientscha. Latiers tutga l'emprima lingua, da la quala la dominaziun è ina premissa impurtanta per acquistar ulteriuras linguas. Perquai sto ella vegnir promovida en regard al svilup linguistic d'uffants da lingua estra. Ins na sto pia betg sa servir da l'emprima lingua cunter la segunda lingua. Anzi, l'importanza d'ina lingua per l'autra sto vegnir accentuada e la plurilinguitad sto vegnir sustegnida e rinforzada en ina moda adattada.

La cumpetenzza linguistica è ina premissa decisiva per l'integraziun sociala e professionala sco er per l'access a tut las instituziuns publicas. Savair s'exprimer e vegnir chapì, quai èn premissas fundamentalas per ina participaziun activa a la vita en Svizra. Cun emprender ina lingua chantunala vegnan acquistadas cumpetenzas linguisticas ch'èn necessarias per s'occupar activamain cun ils novs conturns sco er cun lur abitantas e lur abitants. Da quai resulta dapli independenza, il svilup persunal vegn rinforzà e l'integraziun en las raits professionalas e socialas vegn facilitada. La finamira da la promoziun da l'integraziun sto esser quella da render attentas las persunas estras che la lingua è ina clav impurtanta per l'integraziun.

Per emprender cun success la lingua locala dovri ina purschida da curs da lingua che tegna quint da las differentas premissas d'emprender da la gruppa en mira. Er sche la purschida per la furnaziun linguistica en il chantun Grischun n'è betg fitg ferma, datti tuttina instituziuns da furnaziun en tut las regiuns (Scola da club Migros, Institut per furnaziun supplementara professionala [IFSP], scolas professionalas, universitads popularas, l'Academia Engiadina, la Lia rumantscha, la Pro Grigioni italiano e.u.v.) che porschan curs da lingua sin differentes nivels. Questas purschidas premettan per regla l'enconuschienscha da l'alfabet sco er la cumpetenzza da leger e da scriver e sa drizzan a persunas ch'èn disadas d'emprender e da sa furmar.

Las experientschas mussan che cunzunt lavurantas e lavurants cun paucas qualificaziuns professionalas che derivan d'auters stadis, dunnas senza activitad da gudogn e mammas sco er giuvenils ch'èn immigrads tard han deficits areguard la lingua. En il chantun Grischun dat cunzunt en egl che las dunnas da las grondas gruppas da persunas estras dal Portugal, da Sri Lanka e dal Balcan n'èn betg integradas bain en la societad. Pervia dals deficits linguistics na sa participeschan ellas strusch a la vita publica locala. Perquai che la gronda part da las persunas menziunadas ha frequentà mo paucs onns la scola, èn sias abilitads da leger e da scriver rudimentaras. Cun in emprender structurà han ellas paucas experientschas. Ad ellas mancan savens las premissas d'emprender ch'èn necessarias per frequentar cun success ils curs. Per che er ellas sa laschian motivar d'emprender la lingua locala, dovri – ultra da la purschida regulara existenta da curs da lingua – ina purschida

adattada da curs per personas che n'èn betg disadas d'emprender, uschenumnads curs da lingua facilis. Quels ston vegnir concepids tenor ils basegns, uschia ch'els dattan spezialmain infurmaziuns socialas ed orientaziuns en il mintgadi e ch'els intermedieschon valurs e normas sco er usanzas localas.

Ideas directivas per promover l'integraziun

- Da la populaziun da lingua estra vegni pretendì ch'ella emprendia ina lingua chantunala per che l'integraziun haja success e portia perspectives per l'avegnir. En quest connex ston las premissas individualas, sco p.ex. la vegliadetgna e la basa da la furmaziun vegnir resguardadas e las pretensiuns linguisticas vegnir adattadas a la situaziun.
- En tut las regiuns dal chantun datti ina purschida da basa da curs da linguas che intermedieschon las cumpetenzas linguisticas resp. las cumpetenzas da leger e da scriver ch'èn necessarias per dumagnar il mintgadi.
- Ultra da la purschida regulara da curs da lingua ston ils curs da lingua facilis vegnir concepids tenor il basegn e tenor las differentas premissas d'emprender da las gruppas en mira (tgira d'uffants, lavur da squadra, hotellaria e.u.v.) sco er vegnir manads da personas che disponan da la scolaziun speziala ch'è necessaria per lavurar cun personas che n'han naginas experientschas cun la scola e cun la furmaziun.
- La purschida da curs da lingua vegn annunziada resguardond spezialmain las gruppas en mira grevas da cuntanscher (personas che han pouca experientscha cun la furmaziun e che n'èn betg disadas da scriver, dunnas senza activitad da gudogn) ed en collavuraziun cun ils posts relevants regiunals (controllas d'abitantas e d'abitants, servetschs socials, autoritads da scola e.u.v.).
- Ils curs da lingua che vegnan subvenziunads da la confederaziun, dal chantun e da las vischnancas vegnan examinads regularmain areguard lur qualitat, q.v.d. areguard l'efficacitad ed areguard la dumonda, schebain els cuntanschan lur finamira.
- Las purschidas da lingua che permettian ultra da quai da duvrar la lingua emprendida en la vita da mintgadi resp. en il contact cun la populaziun indigena vegnan promovidas spezialmain.

b) Comunicaziun interculturala

Malgrà ch'i vegn – en vista ad ina integraziun cun success – spetgà da las personas da lingua estra ch'ellas emprendian ina lingua chantunala, datti tuttina secturs, nua ch'igl è necessari da consultar ina translaziun interculturala per las pudair chapir bain. Cunzunt en connex cun tractaments medicinalis, en il rom da temas complexs en la lavur sociala sco er a chaschun da discurs cun ils geniturs en scola èsi savens indispensabel da dumandar sustegn professional linguistic ed intercultural, per che la chapientscha en situaziuns difficilas

saja garantida e per ch'i vegnian chattadas las soluziuns las meglras pussaivlas. Quai premetta d'ina vart ch'i vegnian mess a disposiziun meds finanzials per ils custs d'intermediaziuns interculturalas e da translaziuns en las structuradas correspudentas e da l'autra vart che tut ils posts dal chantun ch'èn pertutgads da dumondas d'integraziun enconuschian il diever e sajan conscients dal niz da translaziuns interculturalas. Uschia pon vegnir evitads custs che resultan en cas da chapientschas insufficientas – cunzunt en il sector medicinal e social – e ch'èn savens pliras giadas pli gronds ch'ils custs da translaziun.

Ideas directivas per promover l'integraziun

- En il rom dals preventivs da las structuradas regularas vegnan previs meds finanzials per translaziuns e per intermediaziuns interculturalas per ch'i possian vegnir engaschads pli savens translaturas e translaturats interculturalas per ils champs d'acziun ch'èn relevants per promover l'integraziun.
- Per tut ils posts dal chantun ch'èn relevants per l'integraziun datti cundiziuns generalas liantas davart il diever da translaturas e da translaturats interculturalas sco er infurmaziuns davart il niz e davart ils avantatgs d'ina acziun professiunala correspudenta.
- En il rom d'in project da pilot vegn messa a disposiziun ina contribuziun finanziala per financiar translaziuns interculturalas en il sector social ed en il sector da sanadad. Cun quella pon vegnir indemnissads ils custs per translaziuns tenor la garanzia correspudenta.

6.2.2 Infurmaziun

Persunas estras che vegnan legalmain en Svizra laschan – cun lur migraziun – enavos en lur stadi d'origin puncts d'orientaziun essenzials da lur vita d'enfin ussa ed entran en ina societad savens nunenconuschenta per ellas. Per che l'integraziun haja success èsi indispensabel ch'ellas enconuschian il nov lieu da vita e da lavur. En la politica svizra davart las persunas estras ed en la politica svizra d'integraziun vegni dà in grond pais a l'infurmaziun ed en la nova lescha davart las persunas estras vegnan la confederaziun, ils chantuns e las vischnancas obligadas d'infurmar las persunas estras en moda adequata davart las cundiziuns da viver e da lavurar en Svizra, davart lur dretgs e davart lur obligaziuns e da las far attentas a la purschida existenta da la promoziun da l'integraziun. Cun infurmar en moda cumplexsiva la populaziun indigena sto er quella vegnir sensibilisada ed emprender d'enconuscher temas da l'integraziun (art. 56 LEst).

En il chantun Grischun na datti bain anc nagin post da consultaziun per persunas estras che sa drizza a clientella occasiunala e che porscha d'ina vart infurmaziuns davart las cundiziuns da viver, davart las usanzas localas e davart il funcziunament da las structuradas regularas e da l'autra vart in sustegn ed ina cussegliaziun simpla per dumagnar il mintgadi. La

pussaivladad da survegnir ina cussegliaziun telefonica correspondentia exista actualmain tar il post spezialisà per l'integraziun. Infurmaziuns davart differents temas relevants per l'integraziun pon vegnir retratgas dal portal d'internet www.integration.gr.ch.

Occurrenzas da bainvegni per persunas estras novarrivadas u occurrenzas per persunas estras, nua ch'i vegnan intermediadas infurmaziuns localas, han lieu mo – sche insumma – en vischnancas pli grondas. L'iniziativa per talas occurrenzas piglian savens persunas u instituziuns privatas. Ina intermediaziun d'infurmaziuns coordinada che vul cuntanscher ina integraziun cun success è pia avant maun mo per part e sto vegnir extendida en il futur.

Quai mussa er ina retschertga davart la situaziun d'integraziun ch'è vegnida fatga l'onn 2007 tar las persunas estras dals pajais d'origin ils pli impurtants en l'aglomeraziun da Cuira¹⁴. En quella beneventa ina maioritad da las persunas interrogadas in post da cussegliaziun u da consultaziun per persunas estras, nua ch'i vegnan consegnadas las infurmaziuns correspondentas en moda coordinada e concentrada e nua ch'i stattan a disposiziun persunas ch'èn en cas da dar ina cussegliaziun simpla. Ultra da las persunas dumandadas han er persunas spezializadas che s'engaschan en il sector da l'integraziun deplorà la mancanza d'ina purschida d'infurmaziuns accessibla en moda simpla.

Ideas directivas per promover l'integraziun

- A persunas estras novarrivadas che vivan en il chantun vegni surdà material d'infurmaziun mintgamai en lur lingua d'origin. Quest material stat a disposiziun en moda adequata e duai dar in'emprima survista sco er gidar a s'orientar en la vita da mintgadi ed en las structuras regularas.
- In concept per l'intermediaziun d'emprimas infurmaziuns (p.ex. en il rom d'emprims discurs) duai vegnir sviluppà e realisà en tut il Grischun, integrond ils posts responsabels.
- Occurrenzas da bainvegni en vischnancas e regiuns pli grondas dal chantun cun infurmaziuns ch'èn relevantas per l'integraziun davart las structuras regularas e davart la purschida d'integraziun vegnan promovidas e sustegnidas.
- Plattafurmas d'internet communalas che vulan cumpletar lur purschida cun infurmaziuns relevantas per l'integraziun survegnan sustegn specific e tematic.
- Tenor basegn vegnan installads centers da competenza che han la funcziun da center en il sector da l'integraziun e che sa drizzan a la clientella occasiunala. Els na duain betg mo sa drizzar a las persunas immigradas, mabain er a persunas indigenas, ad instituziuns ed ad organisaziuns interessadas sco er ad autoritads chantunalas e communalas. Cun

¹⁴ Gruppa da lavur per l'integraziun: Situaziun d'integraziun da las persunas estras en il chantun Grischun l'onn 2007 – resultats da la retschertga. Publicaziun ils 29 d'avrigl 2008

intermediar enconuschientschas spezialisadas duain els contribuir ad ina meglra chapientscha vicendaivla.

- Occurrenzas che sa deditgeschan ad in tema specific, p.ex. a la scola ed a la furmaziun, a la vita professiunala, a las ovras socialas e.u.v. e che vegnan tgiradas da persunas dal fatg, vegnan promovidas e sustegnidas en tut las parts dal Grischun.
- La publicitad duai vegnir infurmada regularmain ed en moda adattada davart las activitads da la promoziun da l'integraziun en il Grischun.

6.2.3 Promoziun tempriva, scola e furmaziun

Sche las structures en l'economia sa midan e sche activitads simplas ed automatissems svaneschan, daventa la furmaziun adina pli impurtanta. Ella pussibilitescha l'access al martgà da lavur ed a l'indipendenza economica ed è in dals facturs-clav per l'integraziun en tut ils secturs socials. Savens han las persunas estras che vivan en il Grischun ina situaziun da partenza main favuraivla en il sector da la furmaziun che l'ulteriura populaziun, quai che restrenscha lur perspectivas professiunalas. Schizunt persunas immigradas da la segunda generaziun, ils uschenumnads "secondos", han – quai mussan retschertgas correspondentas fatgas en Svizra – schanzas bler pli pitschnas da cuntanscher in diplom d'in grad superiur cumpareglià cun las Svizras e cun ils Svizzers.¹⁵

a) Promoziun tempriva resp. promoziun a temp

Per sviluppar ses potenzials basegna mintga uffant da la vegliadetgna prescolara conturns che promovon quest svilup. Sche las persunas ch'educheschan vegnan rinforzadas en lur rolla e sch'il sustegn dals uffants cumenza baud, èn quai fatgs essenzials per sviluppar competenzas emoziunalas, cognitivas e socialas. Emprender sco uffant pitschen vul dir d'ina vart da scuvrir il plaschair vi da la lingua e da realisar uschia, ch'ins po cuntanscher insatge tras la lingua, e da l'autra vart da crescher si en conturns che porschan la pussaivladad da sviluppar e d'exercitar la capacitad da percepziun en differentas modas. La basa per quai vegn tschentada avant ch'entrar en scolina, q.v.d en ils emprims 3 fin 4 onns da la vita.

D'ina impurtanza centrala per il svilup da l'uffant è la promoziun linguistica. Impurtant èsi en quest connex da promover l'emprima lingua e la segunda lingua en medema maniera e betg d'opponer ina a l'autra. Savair s'exprimer bain en l'emprima lingua è la meglra basa per emprendre ulteriuras linguas. L'emprima lingua vegn promovida dals geniturs. Perquai vali la paina da motivar e da sustegnair quels da tgirar a chasa sapientivamain l'emprima lingua e da stgaffir in clima comunicativ. Parallelamain latiers sto la segunda lingua vegnir

¹⁵ Problems d'integrar persunas estras en Svizra. Inventari dals fatgs, dals motivs, da las gruppas da ristga, da las mesiras e dal basegn d'agir da la politica d'integraziun. Uffizi federal da migraziun, fanadur 2006

promovida sistematicamain cun mesiras qualifitgadas, p.ex. en il rom da canortas d'uffants, da gruppas da gieu e da lavur da geniturs accompagnada.

Ils studis da PISA 2000 e 2003 mussan che la situaziun socio-economica da la famiglia gioga ina rolla centrala per il success en scola e d'emprender dals uffants en Svizra. En vista al fatg che betg mo famiglias estras èn pertutgadas dals dischavantatgs socials e ch'ils dischavantatgs socials na sa mussan betg mo en deficits linguistics, duain da princip tut ils uffants cun dischavantatgs socials pudair profitar da la promoziun tempriva per sviluppar lur abilitads motoricas, linguisticas, cognitivas e socialas. En quest senn persequitescha la promoziun tempriva d'uffants en la vegliadetgna prescolara finamiras d'integraziun e da furnaziun e pretenda per sai da gulivar las schanzas da partenza inegualas.¹⁶

Ideas directivas per promover l'integraziun

- En il chantun sto vegnir elavurada ina basa lianta per la promoziun tempriva d'uffants en la vegliadetgna prescolara cun dischavantatgs socials. Quai ensemen cun ina survista da las acturas e dals acturs ch'èn responsabels per la promoziun e per l'integraziun e cun lur incumbensas. Las acturas ed ils acturs èn per l'ina ils geniturs sco persunas da referiment primaras, alura ils posts spezialisads e las purschidas regularas, sco p.ex. la cussegliaziun per mammas e per babs e las canortas d'uffants, e la finala las instituziuns ch'èn responsablas per las purschidas per uffants en la vegliadetgna prescolara sco gruppas da gieu u gruppas da ruschnar.
- La promoziun integrativa da la lingua che s'orientescha al concept da la promoziun integrativa da l'emprima e da la segunda lingua vegn promovida e sustegnida conform al basegn en il rom da purschidas per uffants en la vegliadetgna prescolara. Parallelamain latiers vegnan las manadras ed ils manaders scolads spezialmain per la lavur en conturns interculturalis e plurilingis.
- Purschidas per uffants da lingua estra che resguardan la lingua e la psicologia da svilup fan part da la purschida da basa d'instituziuns che sa drizzan ad uffants da la vegliadetgna prescolara.
- Las purschidas existentas en il sector da la furnaziun da geniturs sco la cussegliaziun per mammas e per babs, la gimnastica "mamma-uffant"/"bab-uffant" sco er las organisaziuns e las instituziuns, sco p.ex. uniuns da geniturs e posts da consultaziun per mamma ed uffant vegnan avertas conform al basegn e per ils giavischs da la populaziun residenta estra. Quai per garantir che tuts hajan las medemas schanzas d'access a la furnaziun, independentamain da la provegnientscha e da la cumpetenzza linguistica.

¹⁶ Promoziun a temp – perscrutaziun, pratica e politica en il sector da la promoziun tempriva: inventari e champs d'acziun. Cumissiun federala per dumondas da migraziun CFM, mars 2009

- En quai che riguarda la promoziun da lur uffants vegnan geniturs da lingua estra rendids attents – cun agid dals posts chantunals ch'èn cumpetents en chaussa ed en cooperaziun cun las organisaziuns da persunas estras – a l'impurtanza da la promoziun linguistica tempriva per cumenzar cun success la scolina e la scola. Els vegnan sustegnids ed accumpagnads cun mesiras adattadas e motivads da frequentar regularmain mesiras da la promoziun tempriva.
- Da la vart instituziunala, communal e regionala dovri ina meglra colliaziun e coordinaziun da las purschidas en il sector da la promoziun tempriva. Per cuntanscher quai ston vegnir serradas largias (p.ex. metter a disposiziun ina purschida da cussegliaziun per geniturs da lingua estra, e quai avant che lur uffant entria en scolina).

b) Scola

Pli fitg che auters secturs socials è la scola confruntada dapi blers onns cun la sfida da l'integraziun linguistica e culturala. En quest context ha l'uffizi per la scola populara ed il sport relaschè l'onn 2001 directivas per promover uffants da lingua estra. Quellas reglan en moda lianta purschidas da promoziun e modalitads correspondentas.¹⁷ En il rom da questas directivas vegni tranter auter fixà explicitamain che scolaras e scolars da lingua estra na dastgan betg vegnir attribuids a classas pitschnas u a classas spezialas mo sin basa da deficits areguard la lingua d'instrucziun. Er vegni recumandà d'engaschar translaturas e translaturers en cas da problems da comunicaziun. Ils custs per tals ston las vischnancas responsablas surpigliar. L'execuziun da questas directivas è chaussa da las vischnancas.

Infurmaziuns statisticas davart las scolas en il chantun Grischun mussan che uffants e giuvenils da lingua estra èn savens surrepreschentads en classas pitschnas ed en scolas realas, sin il stgalim gimnasial èn els dentant sutrepreschentads.¹⁸ La conclusiun d'ina vart è che uffants e giuvenils esters che discurran ina lingua estra a chasa han main success en scola. La supposiziun da l'autra vart è che deficits areguard la lingua vegnan resguardads sco deficits areguard la furmaziun e che las resursas d'uffants e da giuvenils da lingua estra vegnan tratgas a niz mal. Lur schanzas da furmaziun e da survegnir ina furmaziun da scola cuntinuanta resp. ina piazza d'emprendissadi èn perquai pli pitschnas che tar giuvenils che discurran ina lingua chantunala. In fatg engrevgiant è ultra da quai che uffants da famiglias cun in access manglus a la furmaziun survegnan savens pauc sustegn da lur geniturs – saja quai perquai che quels n'enconuschan betg il sistem da scola e las obligaziuns respectivas ubain perquai ch'els n'èn betg abels da promover ils uffants en moda adattada. Purschidas

¹⁷ Directivas per promover uffants da lingua estra en il chantun Grischun, december 2001

¹⁸ Dumber da scolaras e da scolars tenor stgalim da scola, tenor tip da scola da la classa, tenor onn da furmaziun chantunal e tenor naziunalitad 2006/2007, uffizi federal da statistica, Neuchâtel, matg 2007

da scola, sco l'agid per far lezijs e pensums, pon stuppar questas foras, promovend e rinforzond las resursas da scola dals uffants.

Er sche la scola è en emprima lingua responsabla per la furmaziun dals uffants e dals giuvenils, mussan rapports d'experiencescha ch'il success dals uffants en scola dependa er da la dumonda, sch'ils geniturs enconuschan il sistem da scola e sch'els s'interessan per dumondas da la scola. La collavuraziun cun geniturs esters è perquai ina incumbensa impurtanta ch'è oz er francada en la lescha. En il contact cun geniturs che n'èn betg ids a scola en Svizra è ella ina sfida areguard il cuntegn ed areguard il temp e na dastga betg vegnir sutvalitada. Plattafurmas d'infurmaziun davart temas da scola, sclerir aspectativas vicendaivlas, dretgs ed obligaziuns en il rom dal mintgadi da scola èn puncts impurtants per render abels d'ina vart ils geniturs da lingua estra da sustegnair meglier lur uffants en il mintgadi da scola e durant l'emprender e per als integrar da l'autra vart meglier en ils fatgs da scola. Per che la collavuraziun tranter las persunas d'instrucziun ed ils geniturs na vegnia betg disturbada supplementarmain tras barrieras linguisticas, ston – tut tenor la situaziun – vegnir engaschads translaturas e translatur interculturalas.

Ideas directivas per promover l'integraziun

- Per las instituziuns ch'èn responsablas per la scola è l'eterogenitad en las classas da scola la norma, q.v.d. ellas s'occupan conscientamain cun quella e tschertgan soluziuns ch'èn adattadas per stgaffir per tut las scolaras e per tut ils scolars – independentamain da lur origin naziunal e social – las premissas las meglras pussaivlas per avair success en scola.
- L'implementaziun da las directivas chantunalas per promover uffants da lingua estra en las scolas dal chantun vegn documentada ed evaluada dals posts responsabels.
- En il rom da la promoziun da l'integraziun en scola vegn focussada spezialmain la promoziun linguistica d'uffants da lingua estra. Mesiras correspudentas ston vegnir concepidas tenor ils basegns e tenor la vegliadetgna, uschia che mintga giuvenil ha suenter il temp obligatoric da scola las cumpetenzas linguisticas a bucca ed en scrit ch'èn necessarias per ina furmaziun professiunala.
- La purschida "agid per far lezijs e pensums" sto vegnir integrada en la purschida regulara da scola per che tut las scolaras e tut ils scolars – independentamain da lur origin naziunal e socio-economic – survegnian il sustegn necessari per emprender.
- Purschidas da l'instrucziun da la lingua da la patria en il chantun vegnan registradas, ed i vegnan elavurads ils standards correspundents per l'instrucziun.
- Cun infurmar cleramain ed ad uras ils geniturs duai vegnir augmentada la conscienza che success en scola è in criteri central per la via professiunala posteriura e per ina vita

autodeterminada. La collavuraziun tranter la scola ed ils geniturs da lingua estra vegn rinforzada cun cleras finamiras cun purschidas correspondentas per geniturs, e quai a partir da l'emprim di. Questas purschidas han la finamira da sclerir las aspectativas vicendaivlas, las incumbensas e las obligaziuns en il rom dal mintgadi da scola sco er d'intermediar infurmaziuns davart la responsabladad dals geniturs en il process d'emprender resp. en vista a la midada a scolas da cuntinuaziun resp. a la furmaziun professiunala. En quest connex ston il senn e l'impurtanza da las interfatschas en il sistem da furmaziun primar e secundar vegnir communitgads cleramain, e geniturs esters ston vegnir sustegnids en moda sistematica en il rom da questas interfatschas.

- En il rom da l'intermediaziun da temas sociopolitics en il mintgadi da scola ston er vegnir tematisadas – en ina moda che s'orientescha al basegn ed a la vegliadetgna – dumondas specificas da la cultura, sco p.ex. la maridaglia sfurzada, l'egualitad giuridica, il dretg sin l'integritad corporala.
- La chargia dubla che resulta da la professiun e da la famiglia chaschuna difficultads spezialas per bleras familias cun entradas bassas, tranter auter er per bleras familias estras. En vista a l'integraziun linguistica e sociala ston perquai vegnir promovidas tenor basegn purschidas da tgira extrascolaras, sco p.ex. maisas da mezdi, canortas e curs da vacanzas.
- Purschidas da la furmaziun supplementara en il sector intercultural per personas d'instrucziun (p.ex. bilinguitad e plurilinguitad, chapientscha da la diversitad culturala e linguistica) ston vegnir promovidas e sustegnidas.

c) Giuvenils

La maioritad da las personas giuvnas immigradas dumogna lur mintgadi sco er lur integraziun professiunala e sociala senza difficultads remartgabras, analogamain a las personas giuvnas indigenas. L'attenziun da la publicitad sveglian ellas pir, sch'ellas han problems u sch'ellas dattan en egl cun in cumportament problematic.

Persunas giuvnas estras èn ina gruppa eterogena – gist sco las personas indigenas. Lur situaziun da vita e lur integraziun dependa tranter auter da facturs sco la durada da lur dimora, la situaziun socio-economica da lur famiglia, il stadi da la furmaziun da lur geniturs, l'istorgia da lur migraziun, las perspectives da lur migraziun sco er lur schlattaina. Giuvenils cun geniturs esters han da princip las medemas incumbensas e las medemas sfidas sco tut ils auters giuvenils. Els han dentant anc ulteriuras sfidas, nua che en spezial la dumonda davart l'identitad è differenta. Savens han els conflicts da loialitad e da rolla pervia da differentas ideas culturalas dals geniturs, perquai che las valurs e las aspectativas dals geniturs sa differenzieschan da quellas da la societad che als recepescha. Da quai èn – en

spezial areguard las purschidas da furmaziun ed areguard la tscherna da professiun – pertutgadas dunnas giuvnas cleramain pli savens. Bliers giuvenils immigrads tractan questas tensiuns en moda pragmatica e tschertgan il sustegn tar giuvenils da lur vegliadetgna e/u tar persunas da referiment creschidas. Las scolas, las uniuns da sport, ils inscuters da giuvenils, las purschidas da temp liber e chaussas sumegliantass èn fitg impurtants en quest process. La finamira da la lavur cun giuvenils è quella da sustegnair ils giuvenils en lur svilup personal, d'als accompagnar e d'als cussegljar en crisas sco er da promover tras quai ch'els mussan atgna iniziativa e surpiglian responsabladad.

Retschertgas naziunalas correspudentas mussan che giuvenils da lingua estra han – tut tenor il lieu d'origin – in access pli grev a plazzas da scolaziun ed a plazzas d'emprendissadi, tant pli ch'els èn surrepreschentads en soluziuns transitoricas, en programs da giuventetgna, en soluziuns intermediaras ed en plazzas d'emprendissadi cun pitschnas pretensiuns.¹⁹ Per els è la midada da la scola al mund professiunal decisiva, per ch'ina integraziun economica persistenta haja success. Perquai focusseschan las stentas a favur da l'integraziun dapi intgins onns sin questa part da la vita. Dals giuvenils che n'avevan nagina soluziun da cuntinuaziun ils ultims onns en il chantun Grischun il mument dal cumenzament uffizial da l'emprendissadi, eran ils giuvenils da lingua estra pertutgads blier pli fitg. Ils motivs per quest fatg èn d'ina vart las mendras premissas da furmaziun e las mendras cumpetenzas linguisticas, raits socialas nunsuffizientas sco er nauschas enconuschientschas da la purschida da plazzas d'emprendissadi. Da l'autra vart datti er pregiudizis da vart dal martgà da plazzas d'emprendissadi envers persunas che derivan da pajais d'origin specificis.

Per permetter ad uschè bliers giuvenils sco pussaivel in access ad in'emprima scolaziun postobligatorica, en cas ch'els han difficultads da s'integrar en il martgà da lavur, è vegnida approvada cun il conclus da la regenza dals 3 da fanadur 2001 per ina durada da 4 onns ina mesira d'assistenza per giuvenils dal 9avel onn da scola. Tenor il conclus da la regenza dals 19 da matg 2010 vegn quai ussa cumpletà cun in manaschament da cas tras la furmaziun professiunala. Emprimas experientschas cun la mesira d'assistenza han mussà ch'i dat fitg blieras annunzias e ch'ina gronda part dals giuvenils ch'èn s'annunziads èn scolaras e scolars da la scola reala u da las classas pitschnas. Da quels èn stgars la mesadad giuvenils immigrads.²⁰

Tenor las indicaziuns da l'uffizi per industria, mastergn e lavur avevan p.ex. l'onn 2009 416 persunas dischoccupadas en il chantun Grischun la vegliadetgna tranter 20 e 24 onns. La part da Svizras e da Svizzers che n'han betg fatg ina scolaziun resp. che n'han fatg naginas

¹⁹ Problems d'integrar persunas estras en Svizra. Inventari dals fatgs, dals motivs, da las gruppas da ristga, da las mesiras e dal basegn d'agir da la politica d'integraziun. Uffizi federal da migraziun, fanadur 2006

²⁰ Indicaziuns da la direcziun dal project "manaschament da cas tras la furmaziun professiunala 2008/2009"

indicaziuns en chaussa importa var 12 %, tar las personas estras importa questa part percenter 49 %. Perquai ch'il privel che personas senza furmaziun professiunala daventian dependentas da l'agid social è – tenor l'experiencescha – trais giadas pli gronda, èsi – er per motivs da l'economia publica – impurtant da garantir cun mesiras adattadas l'access a la furmaziun professiunala per tut ils giuvenils e da focussar las mesiras spezialmain sin giuvenils esters.

Ideas directivas per promover l'integraziun

- Ils giuvenils e lur geniturs da lingua estra ston – sch'ins resguarda spezialmain la tematica specifica per las schlattainas – vegnir infurmads meglier e pli cler davart il sistem dual da la furmaziun professiunala en Svizra sco er davart las branschas professiunalas che porschan perspectivas (p.ex. il sector da la tgira).
- Il sustegn spezialisà per giuvenils da lingua estra e per lur geniturs en il rom da la midada da la scola en il mund professiunal sto vegnir concepì tenor il basegn per garantir l'accompagnament da giuvenils che dovran in sustegn professiunal correspondent.
- Cun meglierar la coordinaziun e la collavuraziun sco er cun obligar pli fitg las parts pertutgadas ston vegnir implementads in sustegn ed in'assistenza a lunga vista dals giuvenils che sortan da la scola e che interrompan l'emprendissadi e che n'han betg ina soluziun da cuntinuaziun.
- I ston vegnir implementadas strategias e mesiras effizientas per il contact cun giuvenils ch'èn immigrads tard resp. cun giuvenils che han deficits areguard la lingua ed areguard la scola. Uschia vegn garanti l'access a la furmaziun professiunala e tras quai ad in'existenza economica segira.
- Ultra da las soluziuns transitoricas ch'èn orientadas als differents basegns sto vegnir stgaffida supplementarmain ina purschida per giuvenils che han deficits areguard la lingua, areguard la scola ed areguard l'integraziun.
- En collavuraziun cun las federaziuns professiunalas sto la purschida d'emprendissadis cun attest vegnir extendida per permetter a tut ils giuvenils che han terminà la scola l'access a purschidas da la furmaziun cuntinuanta che correspundan a lur abilitads.
- Per pudair trair a niz las sinergias en moda pli efficazia dovri ina meglra coordinaziun da la lavur da giuventetgna en il chantun.

d) Purschidas da furmaziun per personas creschidas

Per che l'integraziun da personas estras en il mintgadi en Svizra haja success, dovri purschidas che intermediesschan cumpetenzas linguisticas ed enconuschientschas davart l'integraziun e che permettian a las personas estras da s'inscuntrar e da sa barattar cun las

persunas indigenas. Er stoi vegnir garanti che persunas senza activitad da gudogn – quai è principalmain dunnas che immigreschan en il chantun en il rom da la reuniun da la famiglia – possian sa participar a la vita sociala e chattar lur plazza en il conturn local. Ultra da la cuntraversa cun las normas localas, cun las leschas sco er cun las usanzas nunschittas ston questas purschidas d'infurmaziun tematisar il sistem da scola e da furmaziun, las assicuranzas socialas, la sanadad sco er la prevenziun da la sanadad e renviar a las purschidas da cussegliaziun e da sustegn correspundentas en il chantun. Per augmentar l'acceptanza resp. per pudair cuntanscher meglier la grupp en mira, èsi impurtant d'integrar las organisaziuns da las persunas estras resp. las figuras decisivas estras e da las delegar ina cunresponsabladad correspudenta en quest sector.

Ideas directivas per promover l'integrasiun

- Sviluppar ed engrondir en l'entir chantun la purschida da curs d'infurmaziun e d'integrasiun specifics areguard temas dal mintgadi en Svizra. Ils curs duain vegnir concepids tenor il basegn e tenor las gruppas en mira.
- Promover purschidas ed occurrenz specificas per persunas estras – eventualmain integrond translaturas e translatur interculturalas – davart temas ch'èn relevants per l'integrasiun, sco p.ex. valurs e normas, usanzas regionalas e.u.v.
- Megliar la collavuraziun cun uniuns da persunas estras sco er cun mediaturas e cun mediatur interculturalas, utilisond las resursas ed ils contacts correspundents per mesiras che promovon l'integrasiun.

6.2.4 Martgà da lavur

Esser integrà en moda persistenta en il martgà da lavur, quai è in dals facturs da stabilitad ils pli impurtants en la vita da las persunas creschidas. Ultra da la necessitad economica ha la lavur in character integrativ impurtant, perquai ch'ella permetta ina vita independenta ed autodeterminada entaifer la societad.

La structura d'occupaziun en il chantun mussa che var 10 % da las emploiadas e dals emploiads lavuran en il sector da l'agricultura e da la selvicultura, circa 23 % en il sector da la produenziun (mastergn elavurant, industria ed ovras electricas) ed ils 67 % restants en il sector terziar (turissem, sector da la sanadad, sector social, traffic e commerzi).²¹ Il martgà da lavur en il chantun è caracterisà d'in grond dumber d'interpresas pitschnas e mesaunas (IPM) che mettan a disposiziun var 90 % da las plazzas da lavur en il chantun e che han – gist pervia da lur grondezza survesaivla – ina funcziun impurtanta per l'integrasiun.

Pervia dal ferm accent sin la branscha dal turissem variescha l'activitad da gudogn en il chantun Grischun da stagiun a stagiun. Tuttina è la quota da dischoccupaziun da radund 2 %

²¹ Leo Schmid: Il chantun Grischun, brevier civic, 2007

bler pli bassa che la quota media svizra.²² Il dumber da personas dischoccupadas mussa dentant che personas estras èn – cumpareglià cun lur quota procentuala vi da la populaziun residenta – pertutgadas er en il Grischun bler pli fitg da la dischoccupaziun che las personas indigenas. Ils motivs per quai èn tranter auter la qualificaziun manglusa u mancanta da las lavurantas e dals lavurants esters sco er ils deficits linguistics. Ultra da quai n'ha ina gronda part da las lavurantas e dals lavurants da lingua estra savens betg las qualificaziuns ch'èn necessarias en il rom d'adattaziuns structuralas. Las purschidas da la scolaziun e da la furmaziun supplementara sa basan sin ina furmaziun fundamentala solida da scola e da la professiun, e quella manca savens a las personas immigradas da lingua estra. Ellas n'han savens nagin access a las purschidas tradiziunalas da la furmaziun supplementara pervia da deficits linguistics (oravant tut en scrit), pervia d'in diplom da scola insufficient u pervia d'ina experientscha professiunala manglusa. Da questa circumstanza tegnan las mesiras per personas dischoccupadas dal center regiunal per intermediaziun da lavur (CIL) quint cun porscher dapi l'onn 1997 curs da tudestg sin differents nivels e dapi l'onn 1998 curs specifics da standard e da candidatura per personas ch'èn immigradas en Svizra.

Ideas directivas per promover l'integrasiun

- Las patrinas ed ils patruns en il chantun Grischun ston vegnir sensibilisads areguard lur rolla tar l'integrasiun da lur lavurantas e da lur lavurants esters. Ultra da quai ston ellas ed els vegnir encuraschads da promover e da sustegnair – tant sco pussaivel – l'integrasiun. Pussaivladads imaginablas èn da promover curs da lingua externs per las lavurantas e per ils lavurants esters, da realisar curs da lingua entaifer la firma sco er d'organisar occurrenzas d'infurmaziun specifics areguard il tema.
- Las cumpetenzas linguistics e professiunalas da las lavurantas e dals lavurants esters ston vegnir promovidas cun purschidas correspudentas tenor la bransch e tenor il basegn per stgaffir d'ina vart perspectives professiunalas (validaziun da prestaziuns da furmaziun, reconuschientscha da qualificaziuns professiunalas) e per minimar da l'autra vart la ristga da perder la piazza.
- Per las personas estras èsi impurtant d'enconuscher il senn e l'impurtanza da la furmaziun professiunala e da la furmaziun supplementara en Svizra. Per consequenza sto l'access ad infurmaziuns existentas davart purschidas da scolaziun e da furmaziun supplementara vegnir meglierà per personas da lingua estra.
- Ils posts cumpetents, las patrinas ed ils patruns sco er las partenarias ed ils partenaris socials infurmeschan lur lavurantas e lur lavurants esters en moda adattada davart las purschidas ch'èn relevantas per ellas e per els en il sector da la furmaziun supplementara e da la furmaziun da cumpensaziun. Uschia vegnan d'ina vart

²² Statistica dal secretariat da stadi per l'economia davart la situaziun al martgà da lavur l'avrigl 2008

meglieradas lur schanzas professiunalas, da l'otra vart vegn cumbattida la ristga da perder la piazza e da daventar dependent da l'agid social.

- Mesiras simplas che porschan qualificaziuns professiunalas ston vegnir promovidas en las branschas da lavur ch'èn impurtantas per il chantun, integron las federaziuns interprofessiunalas.
- La validaziun da prestaziuns da furmaziun e – cumbinà cun quai – las enconuschientschas linguisticas che sa refereschan a la professiun ston vegnir promovidas sistematicamain dals posts cumpetents e da l'economia.
- Per renconuscher las qualificaziuns professiunalas ed ils certificats da furmaziun esters resp. per realisar examinaziuns davart la cumparegliabladad da qualificaziuns e da cumpetenzas professiunalas ston las instanzas cumpetentas sco er las patronas ed ils patrons garantir in sustegn ed in accumpagnament adequat da las personas estras.

6.2.5 Convivenza

Citads, vischnancas e quartiers èn lieus da scuntrada, nua che umans da differents origins s'entaupan ed entran en contact in cun l'auter. La participaziun sociala – ina da las premissas per che l'integrasiun haja success – ha lieu là, nua che umans vivan. Las uniuns, las organisaziuns e las cuminanzas d'interess èn instituziuns socialas che collian e che han in grond potenzial d'integrasiun en la societad, e quai betg mo per personas estras. Per esser ina part integrala da la societad e per chattar ina piazza en quella na dovri betg mo ina piazza da lavur, mabain er conturns persunals, nua che la participaziun è pussaivla ed er giavischada. Organisaziuns socialas civilas sco uniuns ed inscuters èn raits che promovon l'integrasiun e che rinforzan l'identificaziun cun il pajais ospitant. Sin basa da tratgs cuminaivels furman ellas ina rait da sustegn structurada che dat in'orientaziun a las personas immigradas e che prevegn a l'isolaziun.

Tenor l'experiencia han dunnas senza activitad da gudogn, giuvenils ch'èn immigrads suenter il temp obligatoric da scola sco er senioras e seniors in basegn pli grond da sa participar a raits socialas. Stgaffir e promover estructuras che permettian l'access ad organisaziuns socialas civilas ed ina cooperaziun activa chaschuna in'acceptanza vicendaivla pli gronda e gida uschia en moda considerabla e persistente ad integrar las personas immigradas.

En il rom da la retschertga en scrit ch'è vegnida fatga l'onn 2007 davart las purschidas dal chantun per promover l'integrasiun²³ han var 60 % da las personas estras dumandadas da la Val dal Rain grischuna declerà ch'il contact cun la populaziun indigena haja lieu

²³ Gruppa da lavur per l'integrasiun: Situaziun d'integrasiun da las personas estras en il chantun Grischun l'onn 2007 – resultats da la retschertga. Publicaziun ils 29 d'avrigl 2008

principalmain a la lavur. Ordaifer la piazza da lavur dettia quai pauc u nagin contact cun las Svizras e cun ils Svizzers. Ina gronda part da las personas dumandadas giavischa dapli pussaivladads da sa barattar cun personas indigenas e/u dapli inscunters tranter personas indigenas ed estras, dapli pussaivladads per activitads cuminaivlas e dapli sustegn en il mintgadi.

Ideas directivas per promover l'integraziun

- Las uniuns e las organisaziuns vegnan sensibilisadas per render accessiblas lur purschidas er per la populaziun immigrada e vegnan sustegnidas en lur stentas correspondentas per integrar las personas estras.
- Tut las gruppas da la populaziun vegnan envidadas a la collavuraziun ed a la cooperaziun locala. Las iniziativas per stgaffir structur localas en quartiers, en vischnancas ed en regiuns ch'integreschan tut las abitantas ed ils abitants vegnan sustegnidas.
- Las iniziativas privatas per sustegnair personas estras en lur process d'integraziun (p.ex. purschidas d'assistenza ordaifer la famiglia e la scola, maisas da mezdi, famiglias da padrinadi, lavur voluntara) sco er occurrenz cuminaivlas e pussaivladads da s'inscuntrar duain vegnir promovidas e sustegnidas.²⁴

6.2.6 Temp liber: Cultura e sport

a) Cultura

Dal fatg che umans da circa 120 naziuns vivan en il chantun Grischun resulta ina gronda diversitad da tradiziuns culturalas. Cun quellas pon vegnir mussadas il medem mument las varts cuminaivlas e las differenzas. Uschia na mussa p.ex. l'art represchentativ ed applitgà betg mo differentas interpretaziuns da la realitad, mabain dat er in rom per scuntradas e per il barat. Metodas da preschentaziun e furmas d'expressiun creativas sco musica, saut, pictura, teater, film e fotografia communitgeschan en moda universal, permettian però er differentas percepsziuns e differentas imaginaziuns. Uschia daventa la vita culturala ina plattform per experientschas cuminaivlas e per ina lingua cuminaivla per las differentas gruppas d'abitantas e d'abitants – saja quai sco personas che lavuran sin il champ cultural ubain sco aspectaturas u aspectaturs. L'art e la cultura permettian da construir punts tranter umans da tradiziuns da derivanza las pli differentas, da svegliar discurs tranter els ed uschia da surmuntar obstachels che resultan da l'origin e da la situaziun socio-economica.

Ideas directivas per promover l'integraziun

- Promover plattformas culturalas localas en il sector da la musica, dal teater e da l'art figurativ per rinforzar ils tratgs cuminaivels ed ils elements colliants.

²⁴ Cf. latiers la campagna www.aller-anfang-ist-begegnung.ch

- Promover e sustegnair las stentas d'integrar bains culturals esters en purschidas culturalas chantunalas gia existentas.

b) Sport

Il sport ha gia daditg in rolla impurtanta en connex cun l'integraziun da personas estras. Messadis sco "il sport na discurra nagina lingua" ed "il sport n'enconuscha nagins cunfins" conferman las aspectativas envers il potenzial dal sport per l'integraziun. Las reglas da ballape èn p.ex. en Turchia, en Cosovo ed en Portugal las medemas sco en Svizra e na vegnan consideradas da nagin sco estras. Per far in gol na dovri betg exnum enconuschientschas da la lingua naziunala, mabain in'equipa che funcziuna bain ed inschign sportiv.

Moviment e sport èn da princip averts per tuttas e per tuts, independentamain da la vegliadetgna, da l'origin, da la classa sociala, da la schlattaina e da la lingua materna. Cun agid da moviment e da sport pon differentas furmas da viver e da convivenza vegnir concepidas en moda e maniera multifara e divertenta. Il sport è caracterisà d'inscuters natirals, augmenta il bainstar corporal e psychic e promova la chapientscha vicendaivla. Oravant tut il sport organisà porscha in ambient che pussibilitescha – ultra d'ina activitad sportiva – contacts socials e l'integraziun en ina rait da relaziuns persunalas e che sustegna uschia l'integraziun sociala da las personas immigradas.

Differents studis cumprovan che personas estras èn sutrepreschentadas tant en il sport individual sco er en il sport organisà. Cun excepziun dal ballape e da differentes sports da cumbat è lur participaziun en uniuns da sport sut la media. Deficits d'infurmaziun tant da vart da las personas estras sco er da vart da las uniuns da sport impedeschan savens l'access facil a differentes tips da moviment ed a differentes sports. Vitiers vegnan anc retegnientschas persunalas, pregiudizis sco er obstachels structurals. Cun mesiras adattadas sto quai vegnir prendì per mauns per integrar meglier en spezial uffants e giuvenils ch'èn immigrads en Svizra en las activitads da sport existentas, resguardond spezialmain las mattas e las dunnas giuvnas. In engaschament da sport liant ha cumprovadain in effect positiv per dumagnar il mintgadi e gida a sviluppar la personalitad, perquai che uffants e giuvenils emprendan d'enconuscher – en il contact cun personas che han ils medems interess – il sentiment d'appartegnair ad ina gruppa e d'avair abilitads.

Ultra da s'occupar cun musica e d'emprender in instrument sco er da sa participar ad associaziuns organisadas sco ils battasendas, la riga verda e la riga blava tutga il sport tar las activitads las pli impurtantas da temp liber d'uffants e da giuvenils.²⁵ La basa nunverbala

²⁵ Ina survista mussa che passa 25'000 uniuns da sport stattan a disposiziun en tut la Svizra a personas interessadas e che var 500'000 giuvenils en la vegliadetgna da 10 fin 20 onns prendan mintg'emna part ad in trenament.

dal moviment e dal sport avra a bleras personas giuvnas immigradas l'access a personas da la medema vegliadetgna. Ultra da la fitness corporala promova il sport la communicaziun e l'abiltad da lavurar en in team, la solidaritad, il respect e la fairness e rinforza uschia la confidenza en sasez. La relaziun cun emoziuns sco plaschair, gritta, frustraziun, agressiun, tema ed euforia vegn tematisà e chatta en la concurrenza da sport in'expressiun ch'è permessa en la societad. Betg la pura violenza, mabain l'engaschament sportiv tenor las reglas negoziadas e respectadas chaschunan il success en il sport. Tgi che fa sport, augmenta la confidenza en sasez, sviluppa ina relaziun sauna tar il corp, po sa classifitgar meglier, emprenda da reagir sin frustraziuns ed emprenda d'enconuscher respect sco er stima.

Ideas directivas per promover l'integraziun

- Resguardond las differenzas specificas da las schlattainas duai vegnir messa en pe en tut las regiuns dal chantun ina purschida da sport ch'è facilmain accessibla a tut las parts da la populaziun e che ha in pretsch favuraivel. Quella purschida sto vegnir accompagnada d'ina plattafurma d'internet, sin la quala èn inditgadas – reparti tenor regiuns – tut las purschidas da sport existentas cun links correspundents.
- Cun la creaziun da sport da scola facultativ vegn facilità ad uffants ed a giuvenils l'access al sport ed ad uniuns da sport. Las uniuns da sport vegnan sustegnidas en lur stentas da s'adressar sistematicamain ad uffants ed a giuvenils immigrads cun mesiras adattadas (purschidas da fufragnadi, flyers specifics e.u.v.).
- Ensemen cun las uniuns da sport duain vegnir messas en pe per uffants e per giuvenils purschidas da sport favuraivlas durant las vacanzas.
- Per facilitar gist a la populaziun estra l'access ad uniuns da sport duai vegnir promovida – en collavuraziun cun las uniuns da sport – la creaziun da scuntradas da giu e da sport avertas, e quai per personas creschidas e per famiglias.
- Las uniuns da sport, nua che las abitantas ed ils abitants esters èn sutrepreschentads, vegnan sensibilisadas da s'occupar cun la diversitad. Mesiras correspundentas per metter a disposiziun lur purschida a personas estras vegnan sustegnidas.
- Las uniuns da sport gidan lur commembras e lur commembers esters en moda activa a surpigliar – sch'ellas ed els èn capabels – incumbensas en uffizi d'onur sco er responsabladad. Uschia prestan ellas ina contribuziun impurtanta en il rom da la participaziun e da la cundecisiun.

6.2.7 Sanadad

Rapports d'experientscha e retschertgas partan dal fatg che la sanadad da personas estras – oravant tut da talas che han in access manglus a la furmaziun resp. da talas cun paucas

qualificaziuns – è mendra che quella da Svizras e da Svizzers. Questa differenza resulta d'ina vart da las differentas biografias e da l'autra vart da differentas opiniuns davart la dumonda, tge cumportament ch'è favuraivel per la sanadad. Ultra da quai fan las abitantas ed ils abitants immigrads bler pli savens part da las classas ch'èn dischavantiadas socialmain, ed ellas èn exponidas a ristgas pli grondas per la sanadad, perquai che las cundiziuns da lavur èn pli pretensiusas per il corp. Enconuschientschas linguisticas manglusas sco er ina chapientscha culturala differenta areguard la sanadad ed areguard malsognas chaschunan aspectativas a las prestaziuns dal sistem svizzer da sanadad che n'èn savens betg realisticas. Ultra da quai engrevgeschan barrieras linguisticas tranter il personal medicinal e las pazientas ed ils pazients l'access al sistem da sanadad. Quai sa mussa er tras quai che persunas da lingua estra fan bler pli darar diever da mesiras preventivas sco controllas da prevenziun. I dat pia in effect reciproc tranter l'integraziun e la sanadad ed i sa mussa ch'in process d'integraziun betg gartegià chaschuna savens in nausch stadi da sanadad e viceversa ch'in nausch stadi da sanadad engrevgescha l'integraziun.

Per meglierar la situaziun da sanadad da las abitantas e dals abitants immigrads en Svizra ha la confederaziun lantschà l'onn 2002 la strategia "Migraziun e sanadad". En il rom da questa strategia èn vegnidas svilupadas en spezial purschidas da furmaziun per il personal da sanadad cun l'intent da promover las cumpetenzas transculturalas e specificas per la migraziun, è vegnida meglierada l'intermediaziun d'infurmaziuns davart il sistem svizzer da sanadad sco er rinforzada la prevenziun e la promoziun da la sanadad tar las abitantas e tar ils abitants immigrads. In ulteriur accent è vegnì mess sin l'engaschament da translaturas e da translatur professiunals interculturalas, perquai ch'il personal dal sector da sanadad ha localisà las enconuschientschas linguisticas insuffizientas sco in dals problems principals en connex cun il provediment medicinal da las abitantas e dals abitants immigrads. Las consequenzas d'ina communicaziun insufficienta en connex cun far diever da prestaziuns medicinalas e da controllas da prevenziun pon esser gravantas per las persunas pertutgadas e chaschuna gronds custs al sistem da sanadad. Malgrà questas enconuschientschas datti en ils ospitals regionalas ed en la medischna da famiglia vinavant gronds deficits areguard l'engaschament da translaturas e da translatur professiunals interculturalas.

Ideas directivas per promover l'integraziun

- Il transferiment d'infurmaziuns per persunas da lingua estra davart il sistem da sanadad, davart singulas malsognas, davart la prevenziun e davart in cumportament ch'è favuraivel per la sanadad sto vegnir meglierà en collavuraziun cun persunas decisivas sco er cun translaturas e cun translatur interculturalas. Tar l'access al provediment medicinal ed a las purschidas medicinalas vali en quest connex da resguardar adequatamain ils basegns spezialas da las dunnas.

- Occurrenzas d'infurmaziun ch'èn relevantas per la sanadad e che tractan temas specifics – sco p.ex. diabetes, vaccinaziuns, malsognas dal cor e da la circulaziun, alcoholissem, drogas ed abus da medicaments – ston vegnir promovidas e sustegnidas tenor basegn en il rom da campagnas chantunalas da prevenziun, integrond translaziuns interculturalas.
- Ils secturs da la migraziun e da la sanadad, da las cumpetenzas transculturalas sco er da l'engaschament da translaturas e da translatur intercultural vegnan tematisads en las purschidas da scolaziun e da furmaziun supplementara per professiuns medicinalas, da tgira e terapeuticas ed integrads sco part integrala en ils programs correspundents.
- Aspects specifics da la migraziun ston vegnir implementads cun cleras finamiras en il rom da campagnas chantunalas da sanadad e da prevenziun, per augmentar lur efficacitad per tut las abitantas e per tut ils abitants.
- Ina basa per engaschar translaturas e translatur interculturalas en il rom da servetschs medicinalas per persunas da lingua estra – resguardond las differenzas specificas pervia da la schlattaina – sto vegnir elavurada sin plaun chantunal e reglada en moda lianta cun ina proposta da finanziaziun.

6.2.8 Autoritads statalas

La promoziun da l'integraziun è efficazia mo, sche las abitantas ed ils abitants immigrads han il medem access a las resursas statalas ed a lur prestaziuns sco la populaziun indigena. Quai vul dir che l'integraziun na po betg vegnir realisada dals posts specialisads correspundents, mabain che tut las instituziuns statalas ston sustegnair l'integraziun. Il maun public – chantun e vischnancas – ha ina rolla impurtanta en quest connex. Sia incarica da basa è numnadamain quella da furnir a l'entira populaziun las medemas resursas publicas. Questa incarica da provediment che cumpiglia er las abitantas ed ils abitants esters ha la finamira da garantir la cuntanschibladad per tut las persunas – independentamain da l'origin – e da las permetter in access equal. Perquai ston ils posts chantunals e communal organisar lur prestaziuns ed activitads uschia, che quellas tegnan quint en moda adattada dals basegns spezial e supplementars da persunas immigradas e ch'i vegnan reducids eventuals custs consecutivs che resultan da la dischintegraziun.

L'engaschament per in access transcultural resp. per s'occupar cun la diversitad en l'administraziun chantunala e communal cuntegna perquai mesiras sco la translaziun d'infurmaziuns impurtantas en las linguas estras che vegnan discurrendas il pli savens en il chantun, regulaziuns liantas per far diever da translaziuns interculturalas inclusiv la garanzia da la finanziaziun da talas sco er la scolaziun da la cumpetenza culturala da collavuraturas e da collavuraturs che han savens contact cun clientella da lingua estra areguard.

Ideas directivas per promover l'integraziun

- Cun ina purschida adattada e confurma als basegns fixeschan il chantun e las vischnancas la basa per la "cultura d'integraziun" en lur secturs da cumpetenza e permettan uschia ina integraziun "vivida".
- Il chantun e las vischnancas èn conscients dal niz d'ina integraziun gartegiada per l'economia publica e s'engaschan cun cleras finamiras per quest intent.
- Ils posts da l'administraziun chantunala e da las administraziuns communalas sco er las vischnancas s'engaschan ultra da quai per il "access transcultural" e promovon cun scolaziuns e cun furmaziuns supplementaras correspudentas la cumpetenza interculturala da lur collavuraturas e da lur collavuratur per che quels possian s'occupar da la diversidad.
- En il rom da la politica da personal po – cun engaschar personas d'auters circuls culturals – vegnir meglierada tant entaifer sco er ordaifer l'administraziun la chapientscha per temas da l'integraziun, ed uschia po la garanzia da l'access e da l'infurmaziun vegnir meglierada.
- Ils posts da l'administraziun chantunala e da las administraziuns communalas èn sensibilisads per dumondas da l'integraziun ed implementeschan concepts existents per s'occupar da la diversidad en vista a la realisaziun d'in access egal a lur prestaziuns. En quest connex realiseschan resp. sustegnan els las stentas per purschidas regionalas resp. intercommunalas, sco p.ex. posts da contact e posts spezialisads per personas estras.
- Ils posts da l'administraziun chantunala e da las administraziuns communalas enconuschan eventuels impediments d'access che resultan da difficultads linguisticas e culturalas da chapientscha, da la mancanza d'infurmaziuns ubain da pregiudizis vicendaivels, e sustegnan cun cleras finamiras e conscientamain mesiras per eliminar quests obstachels (cf. latiers 6.2.1.b).

7. Remartgas finalas

Cun las directivas per promover l'integraziun è vegnida stgaffida – resguardond las relaziuns actualas – la basa per sviluppar vinavant la politica d'integraziun dal Grischun che vegn a mussar ils proxims onns la direcziun per las activitads correspudentas dal chantun e da las vischnancas.

Sa basond sin ils champs d'acziun sa chatta il focus principal sin temas dals suandants secturs che ston vegnir tractads en il futur cun prioritad:

- promover la chapientscha da las linguas e la communicaziun tranter las culturas sin tut ils plauns;
- intermediaziun clera d'informaziuns che s'orienteschan als basegns e che cuntanschan tant las personas immigradas sco er las personas indigenas;
- la politica da furmaziun stgaffescha premissas optimalas per avair success en scola e per entrar en il mund professiunal;
- l'economia surpiglia sia responsabladad sociala en il sector da l'integrasiun e creescha perspectivas professiunalas per sias collavuraturas e per ses collavuratur esters;
- ils posts d'administrasiun èn conscients da l'interculturalitad, sensibilisads per s'occupar da la diversitad sco er accessibels a tuttas ed a tuts cun lur prestaziuns che correspundan a differents basegns.

Las directivas qua avant maun na cuntegnan ni mesiras concretas ni in plan d'acziun concret, mabain mussan, nua ch'il stadi sto stgaffir premissas u meglierar cundiziuns generalas per promover l'integrasiun cun success. Dad ellas – e da lur champs d'acziun e da lur recomandaziuns – ha la regenza grischuna prendi enconuschientscha. Ellas sa drizzan a tut las autoritads chantunales e communalas ch'èn confruntadas cun dumondas d'integrasiun sco er a tut las autras acturas ed a tut ils auters acturs en il Grischun ch'èn relevants per l'integrasiun. En quest connex servan ellas sco basa per l'ulteriur svilup da la politica chantunala d'integrasiun e per l'elavuraziun da normas giuridicamain liantas – ch'èn eventualmain necessarias – sin plaun chantunal e communal. Perquai ch'ellas n'èn betg involvidas en la medema dimensiun, n'èn betg tut las autoritads e betg tut las vischnancas pertutgadas da medema maniera da las directivas. Anzi, tut tenor la situaziun da partenza sto vegnir fatga in'analisa differenziada dals champs d'acziun e dal basegn d'agir. En vista al grond dumber d'ideas directivas proponidas resp. da posts pertutgads da dumondas d'integrasiun en il chantun n'è ina realisaziun simultana da las mesiras da promoziun betg realistica, ni politicamain ni organisatoricamain, mabain i sto vegnir fatga ina planisaziun che duai valair a lunga vista e che cuntegna pass da svilup ch'èn survesaivels e che han cleras finamiras.

Ils accents e las finamiras ston vegnir realisads d'ina vart en la structura regulara sin basa da las disposiziuns legalas respectivas. Da l'autra vart daventan ellas liantas tras il program da la regenza e tras las necessitads en ils singuls programs annuals.

Per sviluppar e per realisar mesiras d'integrasiun sco er per cooperar cun terzas personas èn – resguardond las cumpetenzas creschidas en moda federalistica tranter il chantun e las vischnancas – responsabels differents posts chantunals e communalas. Quels ston sclerir las dumondas correspondentas davart las cumpetenzas strategicas ed operativas, davart la prioritaziun da las ideas directivas formuladas en ils champs d'acziun sco er davart lur realisaziun e davart lur finanziaziun. Alura vali da formular accents confurm als basegns e

propostas da realisaziun concretas e d'attribuir ad ellas ina dimensiun temporara da curta, da media e da lunga vista e da las integrar mintgamai en las planisaziuns annualas dals posts d'administraziun respectivs e da las vischnancas pertutgadas. En quest connex pon els vegnir sustegnids dal post spezialisà per l'integraziun sco post da contact e da coordinaziun.

Aguinta: Directivas per promover l'integraziun da personas estras en il Grischun

Cumpilaziun dals champs d'acziun e da las ideas directivas

Champs d'acziun / ideas directivas	Posts pertutgads
1. Lingua e comunicaziun	Chantun (DGSS) e vischnancas
a) Lingua	Chantun (UPDC)
<ul style="list-style-type: none"> Da la populaziun da lingua estra vegni pretendì ch'ella emprendia ina lingua chantunala per che l'integraziun haja success e portia perspectives per l'avegnir. 	
<ul style="list-style-type: none"> En tut las regiuns dal chantun datti ina purschida da basa da curs da linguas che intermediateschan las cumpetenzas linguisticas resp. las cumpetenzas da leger e da scriver ch'èn necessarias per dumagnar il mintgadi. 	Chantun (UPDC)
<ul style="list-style-type: none"> Ultra da la purschida regulara da curs da lingua ston ils curs da lingua facils vegnir concepids tenor il basegn e tenor las differentas premissas d'emprender da las gruppas en mira sco er vegnir manads da persunas che disponan da la scolaziun speziala ch'è necessaria per lavurar cun persunas che n'han naginas experientschas cun la scola e cun la furmaziun. 	Chantun (UPDC)
<ul style="list-style-type: none"> La purschida da curs da lingua vegn annunziata, resguardond spezialmain las gruppas en mira grevas da cuntanscher ed en collavuraziun cun ils posts relevants regionalis. 	Chantun (UPDC)
<ul style="list-style-type: none"> Ils curs da lingua che vegnan subvenziunads da la confederaziun, dal chantun e da las vischnancas vegnan examinads regularmain areguard lur qualitat, q.v.d. areguard l'efficacitad ed areguard la dumonda, schebain els cuntanschan lur finamira. 	Chantun (UPDC)
<ul style="list-style-type: none"> Las purschidas da lingua che permettian ultra da quai da duvrar la lingua emprendida en la vita da mintgadi resp. en il contact cun la populaziun indigena vegnan promovids spezialmain. 	Chantun (UPDC)
b) Comunicaziun interculturala	Chantun e vischnancas
<ul style="list-style-type: none"> En il rom dal preventiv da las structurass regularas vegnan reservads meds finanzials per translaziuns e per intermediaziuns interculturalas. 	
<ul style="list-style-type: none"> Per tut ils posts dal chantun ch'èn relevants per l'integraziun datti cundiziuns generalas liantas davart il diever da translaturas e da translatur interculturalas sco er infurmaziuns davart il niz e davart ils avantatgs d'ina acziun professiunala correspudenta. 	Chantun e vischnancas

<ul style="list-style-type: none"> En il rom d'in project da pilot vegn messa a disposiziun ina contribuziun finanziaria per finanziar translaziuns interculturalas en il sector social ed en il sector da sanadad. Cun quella pon vegnir indemnisads ils custs per translaziuns tenor la garanzia correspondententa. 	Chantun (UPDC)
2. Infurmaziun	Chantun e vischnancas
<ul style="list-style-type: none"> Consegna da material d'infurmaziun a personas estras che vivan en il Grischun ed a personas estras novarrivadas en lur lingua d'origin. 	Chantun (UPDC) e vischnancas
<ul style="list-style-type: none"> In concept per l'intermediaziun d'emprimas infurmaziuns (p.ex. en il rom d'emprims discours) duai vegnir sviluppà e realisà en tut il Grischun, integrond ils posts responsabels. 	Chantun (UPDC) e vischnancas
<ul style="list-style-type: none"> Occurrenzas da bainvegni en vischnancas e regiuns pli grondas dal chantun cun infurmaziuns ch'èn relevantas per l'integraziun davart las structurass regularas e davart la purschida d'integraziun vegnan promovidas e sustegnidas. 	Chantun (UPDC) e vischnancas
<ul style="list-style-type: none"> Plattafurmas d'internet communalas che vulan cumpletar lur purschida cun infurmaziuns relevantas per l'integraziun survegnan sustegn specific e tematic. 	Chantun (UPDC) e vischnancas
<ul style="list-style-type: none"> Tenor basegn vegnan installads centers da cumpetenza che han la funcziun da center en il sector da l'integraziun e che sa drizzan a la clientella occasiunala. 	Chantun (UPDC) e vischnancas
<ul style="list-style-type: none"> Occurrenzas che sa deditgeschan ad in tema specific e che vegnan tgradas da personas dal fatg, vegnan promovidas e sustegnidas en tut las parts dal Grischun. 	Chantun (posts specialisads cumpetents) ed instituziuns
<ul style="list-style-type: none"> La publicitad duai vegnir infurmada regularmain ed en moda adattada davart las activitads da la promoziun da l'integraziun en il Grischun. 	Chantun (UPDC)
3. Promoziun tempriva, scola e furmaziun	DES, DECA
<p>a) Promoziun tempriva resp. promoziun a temp</p> <ul style="list-style-type: none"> En il chantun sto vegnir elavurada ina basa lianta per la promoziun tempriva d'uffants en la vegliadetgna prescolara cun dischavantatgs socials. Quai ensemen cun ina survista da las acturas e dals acturs ch'èn responsabels per la promoziun e per l'integraziun e cun lur incumbensas. 	Chantun (USo)
<ul style="list-style-type: none"> La promoziun da la lingua integrativa che s'orientescha al concept da la promoziun integrativa da l'emprima e da la segunda lingua vegn promovida e sustegnida conform al basegn en il rom da purschidas per uffants en la vegliadetgna prescolara. Parallelamain latiers ston las manadras ed ils manaders vegnir scolads spezialmain per la lavur en conturns intercultural e pluriling. 	Chantun (USo, UMS) e vischnancas

<ul style="list-style-type: none"> • Purschidas per uffants da lingua estra che resguardan la lingua e la psicologia da svilup fan part da la purschida da basa d'instituziuns che sa drizzan ad uffants da la vegliadetgna prescolara. 	Chantun (USo) e vischnancas
<ul style="list-style-type: none"> • Las purschidas existentas en il sector da la furmaziun da geniturs sco la cussegliaziun per mammas e per babs, la gymnastica "mamma-uffant"/"bab-uffant" sco er las organisaziuns e las instituziuns, sco p.ex. uniuns da geniturs e posts da consultaziun per mamma ed uffant vegnan avertas conform al basegn e per ils giavischs da la populaziun residenta estra. 	Chantun (USo, UPDC) e vischnancas
<ul style="list-style-type: none"> • En quai che riguarda la promoziun da lur uffants vegnan geniturs da lingua estra rendids attents a l'importanza da la promoziun linguistica tempriva per cumenzar cun success la scolina e la scola. Els vegnan sustegnids ed accompagnads cun mesiras adattadas e motivads da frequentar regularmain mesiras da la promoziun tempriva. 	Chantun (USo, USS, UPDC) e vischnancas
<ul style="list-style-type: none"> • Da la vart instituziunala, communal e regionala dovri ina meglra colliaziun e coordinaziun da las purschidas en il sector da la promoziun tempriva. Per cuntanscher quai ston vegnir serradas largias. 	Chantun e vischnancas
<p>b) Scola</p> <ul style="list-style-type: none"> • Per las instituziuns ch'èn responsablas per la scola è l'eterogenitad en las classas da scola la norma, q.v.d. ellas s'occupan conscientamain cun quella e tschertgan soluziuns ch'èn adattadas per stgaffir per tut las scolaras e per tut ils scolars las premissas las meglras pussaivlas per avair success en scola. 	Chantun (USS) e vischnancas
<ul style="list-style-type: none"> • L'implementaziun da las directivas chantunalas per promover uffants da lingua estra en las scolas dal chantun vegn documentada ed evaluada dals posts responsabels. 	Chantun (USS)
<ul style="list-style-type: none"> • En il rom da la promoziun da l'integraziun en scola vegn focussada spezialmain la promoziun linguistica d'uffants da lingua estra. 	Chantun (USS) e vischnancas
<ul style="list-style-type: none"> • La purschida "agid per far lezijs e pensums" sto vegnir integrada en la purschida regulara da scola. 	Chantun (USS) e vischnancas
<ul style="list-style-type: none"> • Purschidas da l'instrucziun da la lingua da la patria en il chantun vegnan registradas, ed i vegnan elavurads ils standards correspondent per l'instrucziun. 	Chantun (USS)
<ul style="list-style-type: none"> • Cun infurmar cleramain ed ad uras ils geniturs duai vegnir augmentada la conscienza che success en scola è in criteri central per la via professiunala posteriura e per ina vita autodeterminada. 	Chantun (USS, USo, UPDC)
<ul style="list-style-type: none"> • En il rom da l'intermediaziun da temas sociopolitics en il mintgadi da scola ston er vegnir tematisadas dumondas specificas da la cultura, sco p.ex. la maridaglia sfurzada, l'egualitad giuridica, il dretg sin l'integritad corporala. 	Chantun (USS) e vischnancas

<ul style="list-style-type: none"> En vista a l'integraziun linguistica e sociala ston vegnir promovidas tenor basegn purschidas da tgira extrascolaras, sco p.ex. maisas da mezdi, canortas e curs da vacanzas. 	Chantun (USo) e vischnancas
<ul style="list-style-type: none"> Purschidas da la furmaziun supplementara en il sector intercultural per persunas d'instrucziun (p.ex. bilinguitad e plurilinguitad, chapientscha da la diversitad culturala e linguistica) ston vegnir promovidas e sustegnidas. 	Chantun (UMS)
<p>c) Giuvenils</p> <ul style="list-style-type: none"> Ils giuvenils e lur geniturs da lingua estra ston – sch'ins resguarda spezialmain la tematica specifica per las schlattainas – vegnir infurmads meglier davart il sistem dual da la furmaziun professiunala en Svizra sco er davart las branschas professiunalas che porschan perspectives. 	Chantun (UCFP)
<ul style="list-style-type: none"> Il sustegn spezialisà per giuvenils da lingua estra e per lur geniturs en il rom da la midada da la scola en il mund professiunal sto vegnir concepì tenor il basegn. 	Chantun (UCFP)
<ul style="list-style-type: none"> Cun meglierar la coordinaziun e la collavuraziun sco er cun obligar pli fitg las parts pertutgadas ston vegnir implementads in sustegn ed in'assistenza a lunga vista dals giuvenils che sortan da la scola e che interrompan l'emprendissadi e che n'han betg ina soluziun da cuntinuaziun. 	Chantun (UCFP)
<ul style="list-style-type: none"> I ston vegnir implementadas strategias e mesiras effizientas per il contact cun giuvenils ch'èn immigrads tard resp. cun giuvenils che han deficits areguard la lingua ed areguard la scola. 	Chantun (UCFP, USo)
<ul style="list-style-type: none"> Ultra da las soluziuns transitoricas ch'èn orientadas als differents basegns sto vegnir stgaffida ina purschida per giuvenils che han deficits areguard la lingua, areguard la scola ed areguard l'integraziun. 	Chantun (UCFP)
<ul style="list-style-type: none"> En collavuraziun cun las federaziuns professiunalas sto la purschida d'emprendissadis cun attest vegnir extendida. 	Chantun (UCFP)
<ul style="list-style-type: none"> Per trair a niz las sinergias en moda pli efficazia dovri ina meglra coordinaziun da la lavur da giuventetgna en il chantun. 	Chantun (USo)
<p>d) Purschidas da furmaziun per persunas creschidas</p> <ul style="list-style-type: none"> Sviluppar ed engrondir en l'entir chantun la purschida da curs d'infurmaziun e d'integraziun specifics areguard temas dal mintgadi en Svizra. 	Chantun (UPDC)
<ul style="list-style-type: none"> Promover purschidas ed occurrenzas specificas per persunas estras davart temas ch'èn relevants per l'integraziun, sco p.ex. valurs e normas, usanzas regionalas e.u.v. 	Chantun (UPDC) e vischnancas, uniuns da persunas estras
<ul style="list-style-type: none"> Meglierar la collavuraziun cun uniuns da persunas estras sco er cun mediaturs e cun mediaturs interculturalas. 	Chantun (UPDC)

4. Martgà da lavur	DES
<ul style="list-style-type: none"> Las patronas ed ils patruns en il chantun Grischun ston vegnir sensibilisads areguard lur rolla tar l'integraziun da lur lavurantas e da lur lavurants esters. Ultra da quai ston ellas ed els vegnir encuraschads da promover e da sustegnair – tant sco pussaivel – l'integraziun. 	Chantun (UCIML), patronas e patruns
<ul style="list-style-type: none"> Las cumpetenzas linguisticas e professionalias da las lavurantas e dals lavurants esters ston vegnir promovidas da las patronas e dals patruns resp. dals posts cumpetents cun purschidas correspondentas tenor la branscha e tenor il basegn. 	Chantun (UCIML), patronas e patruns
<ul style="list-style-type: none"> Meglieraziun da l'access ad infurmaziuns existentas davart purschidas da scolaziun e da furmaziun supplementara per personas da lingua estra. 	Chantun (UCIML, UMS)
<ul style="list-style-type: none"> Ils posts cumpetents, las patronas ed ils patruns sco er las partenarias ed ils partenaris socials infurmeschan lur lavurantas e lur lavurants esters en moda adattada davart las purschidas ch'èn relevantas per ellas e per els en il sector da la furmaziun supplementara e da la furmaziun da cumpensaziun. 	Chantun (UCIML), patronas e patruns, partenarias e partenaris socials
<ul style="list-style-type: none"> Mesiras simplas che porschan qualificaziuns professionalias vegnan promovidas en las branschas da lavur ch'èn impurtantas per il chantun, integron las federaziuns interprofessionalas. 	Chantun (UCIML)
<ul style="list-style-type: none"> La validaziun da prestaziuns da furmaziun e – cumbinà cun quai – las enconuschientschas linguisticas che sa refereschan a la professiun ston vegnir promovidas sistematicamain dals posts cumpetents e da l'economia. 	Chantun (UCFP)
<ul style="list-style-type: none"> Per reconuscher las qualificaziuns professionalias ed ils certificats da furmaziun esters resp. per realisar examinaziuns davart la cumparegliabladad da qualificaziuns e da cumpetenzas professionalias ston vegnir garantids in sustegn ed in accumpagnament adequat. 	Chantun (UCFP), patronas e patruns
5. Convivenza	Chantun e vischnancas
<ul style="list-style-type: none"> Las uniuns e las organisaziuns vegnan sensibilisadas per render accessiblas lur purschidas er per la populaziun immigrada e vegnan sustegnidas en lur stentas correspondentas per integrar las personas estras. 	Vischnancas, uniuns, societad civila dal chantun (UPDC)
<ul style="list-style-type: none"> Stgaffind estructuras localas en ils quartiers, en las vischnancas ed en las regions vegnan tut las gruppas da la populaziun envidadas a la collavuraziun ed a la cooperaziun locala. 	Societad civila, instituziuns privatas, uniuns da personas estras e vischnancas

<ul style="list-style-type: none"> • Occurrenzas cuminaivlas e pussaivladads da s'inscuntrar duain vegnir promovidas localmain e regionalmain. 	Societad civila, instituziuns privatas ed uniuns da personas estras
6. Temp liber: Cultura e sport	DECA
a) Cultura <ul style="list-style-type: none"> • Promover plattafurmas culturalas localas en il sector da la musica, dal teater e da l'art figurativ per rinforzar ils tratgs cuminaivels ed ils elements colliants. 	Chantun (UdC)
<ul style="list-style-type: none"> • Promover e sustegnair las stentas d'integrar bains culturalas esters en purschidas culturalas chantunalas gia existentas. 	Chantun (UdC)
b) Sport <ul style="list-style-type: none"> • En tut las regiuns dal chantun duai vegnir messa en pe ina purschida da sport ch'è facilmain accessibla a tut las parts da la populaziun e che ha in pretsch favuraivel. Questa purschida sto vegnir accompagnada d'ina plattafurma d'internet correspondententa. 	Chantun (USS) e vischnancas, federaziun grischuna per il sport
<ul style="list-style-type: none"> • Cun la creaziun da sport da scola facultativ vegn facilità ad uffants ed a giuvenils l'access al sport ed ad uniuns da sport. Las uniuns da sport vegnan sustegnidas en lur stentas da s'adressar sistematicain ad uffants ed a giuvenils immigrads. 	Chantun (USS) e vischnancas, federaziun grischuna per il sport
<ul style="list-style-type: none"> • Ensemen cun las uniuns da sport duain vegnir messas en pe per uffants e per giuvenils purschidas da sport favuraivlas durant las vacanzas. 	Chantun (USS) e vischnancas, federaziun grischuna per il sport
<ul style="list-style-type: none"> • Per facilitar gist a la populaziun estra l'access ad uniuns da sport duai vegnir promovida – en collavuraziun cun las uniuns da sport – la creaziun da scuntradas da gieu e da sport avertas, e quai per personas creschidas e per famiglias. 	Chantun (USS) e vischnancas, federaziun grischuna per il sport
<ul style="list-style-type: none"> • Areguard l'occupaziun cun la diversitad vegnan uniuns da sport sensibilisadas cun mesiras correspondentas per avrir lur purschida per personas estras. 	Chantun (USS) e vischnancas, federaziun grischuna per il sport
<ul style="list-style-type: none"> • Las uniuns da sport gidan lur commembras e lur commembers esters en moda activa a surpigliar – sch'ellas ed els èn capabels – incumbensas en uffizi d'onur sco er responsabladad. Uschia prestan ellas ina contribuziun impurtanta en il rom da la participaziun e da la cundecisiun. 	Chantun (USS) e vischnancas, federaziun grischuna per il sport

7. Sanadad	DGSS
<ul style="list-style-type: none"> • Il transferiment d'infurmaziuns per persunas da lingua estra davart il sistem da sanadad, davart singulas malsognas, davart la prevenziun e davart il cumportament ch'è favuraivel per la sanadad sto vegnir meglierà. Tar l'access al provediment medicinal ed a las purschidas medicinalas vali en quest connex da resguardar ils basegns spezialas da las dunnas. 	Chantun (uffizi da sanadad) ed instituziuns dals fatgs da sanadad
<ul style="list-style-type: none"> • Occurrenzas d'infurmaziun ch'èn relevantas per la sanadad e che tractan temas specificis ston vegnir promovidas e sustegnidas tenor basegn en il rom da campagnas chantunales da prevenziun, integrond translaziuns interculturalas. 	Chantun (uffizi da sanadad)
<ul style="list-style-type: none"> • Ils secturs da la migraziun e da la sanadad, da las cumpetenzas transculturalas sco er da l'engaschament da translaturas e da translatur interculturalas vegnan integrads en las purschidas da scolaziun e da furmaziun supplementara per professiuns medicinalas, da tgira e terapeuticas sco part integrala en ils programs correspondentes. 	Chantun (uffizi da sanadad)
<ul style="list-style-type: none"> • Aspects specificis da la migraziun ston vegnir implementads cun cleras finamiras en il rom da campagnas chantunales da sanadad e da prevenziun. 	Chantun (uffizi da sanadad)
<ul style="list-style-type: none"> • Ina basa per engaschar translaturas e translatur interculturalas en il rom da servetschs medicinalas per persunas da lingua estra – resguardond las differenzas specificas pervia da la schlattaina – sto vegnir elavurada sin plaun chantunal e reglada en moda lianta cun ina proposta da finanziaziun. 	Chantun (uffizi da sanadad)
8. Autoritads statalas	Chantun e vischnancas
<ul style="list-style-type: none"> • Cun ina purschida adattada e confurma als basegns fixeschan il chantun e las vischnancas la basa per la "cultura d'integraziun" en lur secturs da cumpetenzas e permettun uschia ina integraziun "vivida". 	Chantun e vischnancas
<ul style="list-style-type: none"> • Il chantun e las vischnancas èn conscients dal niz d'ina integraziun gartegiada per l'economia publica e s'engaschan cun cleras finamiras per quest intent. 	Chantun (UP) e vischnancas
<ul style="list-style-type: none"> • Ils posts da l'administraziun chantunala e da las administraziuns communalas sco er las vischnancas s'engaschan ultra da quai per il "access transcultural" e promovon cun scolaziuns e cun furmaziuns supplementaras correspondentas la cumpetenzas interculturala da lur collavuraturas e da lur collavuratur per che quels possian s'occupar da la diversidad. 	Chantun (UP)

<ul style="list-style-type: none"> • En il rom da la politica da persunal po – cun engaschar persunas d'auters circuls culturals – vegnir meglierada tant entaifer sco er ordaifer l'administraziun la chapientscha per temas da l'integraziun, ed uschia po la garanzia da l'access e da l'infurmaziun vegnir meglierada. 	<p>Chantun (UP) e vischnancas</p>
<ul style="list-style-type: none"> • L'administraziun chantunala e communal è sensibilisada per dumondas da l'integraziun ed implementescha concepts existents per s'occupar da la diversidad en vista a la realisaziun d'in access equal a sias prestaziuns. 	<p>Chantun (UP) e vischnancas</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Posts da l'administraziun chantunala e communal enconuschan eventuals impediments per l'access che resultan da difficultads linguisticas e culturalas da chapientscha, da la mancanza d'infurmaziuns ubain da pregiudizis vicendaivels, e sustegna cun cleras finamiras e conscientamain mesiras per eliminar quests obstachels. 	<p>Chantun (UP) e vischnancas</p>